

ÜNİVERSİTE ÜZERİNE

Şaban H. ÇALIŞ

Üzeyir Tekin: Bugünkü konumunuzdan değil daha çok üniversitedeki akademik konumunuzdan başlayalım. Siz aynı zamanda bir bilim insanısınız. Bu alanda çalışmalarınız var. Hatta şairsiniz, bir sürü farklı yönünüz var. Siz üniversiteyi nasıl algılıyorsunuz? Üniversite sizin için ne ifade ediyor? Tabi bunu yaparken de üniversitenin çıkışı; geçmişi, bugünü bağlantısını kurmakta da yarar var. Şaban H. Çalış buna nasıl bakıyor, üniversite onun için ne ifade ediyor?

Şaban Çalış: Üniversite bilim ve hikmet yurdu demektir benim için. Bilimin doğduğu, geliştiği, aktarıldığı, değiştiği, dönüştüğü ve el değiştirdiği; hakkın, hakikatin ve hikmetin arandığı yer demektir. Bilimi de ilim kelimesi ile eş anlamlı olarak görüyorum ve onu sadece fenne indirgeyen, pozitivist bir anlayışla değil daha insan temelli bir alan olarak değerlendiriyorum. Her tanımlamanın bir sınırlandırma olduğunu ve dolayısıyla da her tanımın mutlaka eksik bir yönünün olabileceğini kabul etmekle birlikte, bilimi en özgün biçimiyle “eşyanın tabiatına, olay ve olguların hakikatine ilişkin sistematik bir bilgi bütünü” olarak tanımlamayı tercih ediyorum. Hikmeti de felsefeyi de içerecek şekilde hakka, haki-

kate, varlığa ve varoluşa ilişkin sistematik bir düşünce bütünü olarak tanımlıyorum. Üniversite mensuplarını da bir anlamda şeylerle, hadisatla, tabiatla, varlıkla, vakıalar ve mefhumlarla sistematik ve tabîî ki bilinçli ve sistematik bir şekilde uğraşan insanlar topluluğu; özellikle üniversite hocalığını bilgi ve hikmetin özünü hak ve hakikati arama mesleği olarak görüyorum. Bu arayışta da üniversiteyi bilinmeyen peşinde koşan, bilineni de sürekli eleştiriye tabi tutan, varsa hakikati sürekli tahkik eden, hikmeti arayan, kabulden önce sorgulayan, daha ziyade redde yakın duran dinamik zihinlerin, tahayyül gücü yüksek dimağların, hür beyinlerin, tecessüs sahibi insanların yurdu olarak anlıyor; burayı, bilimin ve hikmetin bütünsel bir mekanı, bilim adamlarının ve değişik disiplinlerin formel bir meskeni olarak algılıyorum. Bilimsel bilginin araştırma ve geliştirme yoluyla üretildiği ve geliştirildiği, eğitim-öğretim yoluyla aktarıldığı, uygulama ve teknoloji yoluyla da dönüştürüldüğü; tüm bu süreçlerin öncesinin ve sonrasının da hikmetle ele alındığı, tefekkür ve tefekkür edildiği; bütün bunların da sistematik bir biçimde ve gerçekten de ontolojik bir gereklilik olarak yerine getirildiği kurumlar olarak görüyorum üniversiteyi. Sorusu olanların; hayata, insanlığa, varlığa ilişkin bir meselesi olanların mekanı olmalıdır diyorum.

Batılı, modern anlamda üniversite kavramının çıkış tarihine baktığımızda karşılaştığımız *universitas* kavramının da bir konuyu derinlemesine tartışmak üzere bir araya gelmiş bir topluluk bir camia anlamına gelmesi herhalde benim üniversiteden anladığım şeyle biraz örtüşüyor olmalı. Aslında medresenin kökeni olan ders kelimesinin de benzer bir anlamı var; bir konuyu anlamak için üzerine kapanmak diyorlar.

11. ve 12. yüzyılda özellikle İtalya merkezli yapılarda, benzer eğitim-öğretim kurumlarının oluşmaya başladığını, mesela Bologna'da, belli konularda ders veren insanlar etrafında, öğrenci topluluklarının oluştuğunu ve dersleri takip ettiklerini görüyoruz. Hatta burada öylesine bir yapılanma oluşuyor ki modern üniversite konusunda da zaman zaman tartıştığımız konularla ilgili bir takım gelişmeler daha işin başlangıcında da karşımıza çıkıyor. Mesela az-çok sistematik bir bilgi bütününe sahip veya uzmanlık gerektiren bir bilgi bütünü varlığı gibi, bunu temsil eden ve aktarmaya çalışan insanlarla bu bilgiye ulaşmak isteyen insanların bir çatı altında bir araya gelmeleri gibi... İnce ve ilginç başka detaylar da var karşımıza çıkan: Öğrenciler o dönemlerde etrafında toplandıkları hocaların ücretlerini ödüyorlar ama aynı zamanda da yönetime de ken-

dileri hakim. Yani ilk üniversite modellerine baktığımızda tamamen bilgiden, hikmetten, hocalardan, öğrencilerden ve öğrencilerin seçimiyle oluşan bir yapıdan söz ediyoruz. Kelimenin tam anlamını kapsamasa da bir tür akademik özerklik ve özgürlükten söz edebiliyoruz. Şimdi tüm bunları bir araya getirdiğimizde özellikle üniversite dediğimiz zaman aklımıza gelen doğrunun, gerçeğin ve hikmetin arandığı; bunlara sahip olduğu düşünülen insanların bir araya gelebildikleri, bilginin ve hikmetin bir anlamda üretildiği fakat üretim yanında nesilden nesile aktarıldığı, kısmen özerk ve özgür bir yapıyla karşı karşıya kalıyoruz. Yani bir anlamda kurallar ve kurumlar, bir anlamda akademik yapı ve öğrenci yapısı dediğimiz yapılar daha başlangıçta ortaya çıkıyor.

Başlangıçları önemsemek gerekir. Bugünü anlamada belki biraz ipucu da bulunabilir. Batıda üniversitelerin önce Rönesansla, sonradan Reformlar ve Aydınlanma düşüncesiyle paralel doğuşları ve gelişmeleri tesadüf olmasa gerektir. Mekansal olarak İtalya örneği ise bana biraz daha ilginç ve açıklayıcı görünüyor. 11. Yüzyıl ve sonrasında İtalya'sı müthiş bir birikimi taşıyor aslında. Bir taraftan Roma'yı taşıyorlar ve Yunan geleneğine yakınlar; öbür taraftan skolastik diye küçümsense de Hristiyanlığın en formel biçimi kilisenin hem bilgi birikimine hem de kurumsal ve organizasyonel tecrübesine sahipler. Dini düşüncenin ve uhrevi otoritenin hem zihniyet hem de pratik olarak varlığını açıkça burada da hissediyorsunuz. Modernitenin ve seküleritenin temsilcisi görünen üniversitelerin hala ritüellerinin ve organizasyonel yapılarının ihmal edilemeyecek büyükçe bir kısmı da bu gelenekten geliyor... Rektör, dekan klisede karşılıkları olan makamlar. Bir de özellikle 11 ve 12. yüzyıldaki çıkışı tetikleyen Sicilya ve İspanya üzerinden gelen, Endülüs Emevileri yoluyla aktarılan İslami etkileri de buna eklemek gerekir diye düşünüyorum. Son olarak da İtalya'nın parçalanmış yapısının, kısmen şehir devletlerinin nispeten o dönemde özgür sayılabilecek bir ortam yaratmış olmalarının aslında üniversitenin oluşumunda önemsenmesi gereken unsurlar olduğunu düşünüyorum. Toparlayacak olursak benim görebildiğim kadarıyla üniversite dediğimiz kavram özellikle bir ilgiden, meraktan, bilgi ihtiyacı, bir arayış ve onları ateşleyebilecek bir ortam ve dış etkiden kaynaklanıyor. Bunları karşılayabilecek bir gelenek, o geleneği aktarabilecek kurumsal yapı ve organizasyonel tecrübenin olması gerekiyor. O yapıların sürdürülebilmesi için de belli bir özgürlüğün, belli bir özerk ortamın en azından bilginin aktarılacağı, hikmete başka yollar

ve biçimlerde de erişmenin ve tefekkür etmenin mümkün olabileceği, tartışılabileceği bir ortamın var olması gerekiyor diye düşünüyorum. Ama bütün bunlara rağmen modern üniversitenin temsil ettiği, hayat biçiminin, bilgi ve düşünceyle uğraşının kurumsallaşmasının hiç de kolay olmadığı; pek çok mücadeleye, kavgaya ve hatta cana mal olduğunun da altını mutlaka çizmeliyiz. Batı en azından engizisyonları aşarak buralara geldi; unutmayalım...

Üzeyir Tekin: Biliyorsunuz medeniyetimizin de bu anlamda; Selçuklulara baktığımızda, Osmanlılara baktığımızda ya da Cumhuriyet tarihine geldiğimizde bir üniversite kavramı var. Mesela Nizam-ı Mülk Medresesini ilk üniversite olarak değerlendiren bir sürü insan da var. Onların bizim düşünce dünyamıza, fikir dünyamıza bağını da kurarak bu anlamda bizim taraftan da baktığımızda nasıl bir seyir görüyoruz? Süreç nasıl işliyor?

Serhat Buhari Baytekin: Dediniz ki Endülüs Emevilerinin ciddi katkıları olmuştur. Endülüs Emevilerinin de bilim dünyasına büyük hizmetleri olduğunu biliyoruz. Büyük filozofların o dönemde Endülüs Emevilerin de eğitim verdikleri de biliyoruz.

Üzeyir Tekin: Kütüphane geleneği oradan mı geliyor acaba?

Serhat Buhari Baytekin: Üniversite bağlamında düşünürsek bütün bunlar İslam dünyasında niye bir Rönesans şeklinde tecelli etmedi? Endülüs Emevileri'nde bir Rönesans tecelli etti ama bu İslam dünyasına yansımada mı yoksa? Ya da biz de niye bu örnekler önümüzdeyken bize özgü bir üniversite modeli oluşmadı?

Şaban Çalış: Tarihsel olgulardaki kesintiler ya da süreklilikleri açıklayacak elimizde güvenilir belgeler, bilgiler ve çalışmalar maalesef yok. Şu doğru olabilir dolayısıyla bunun sebebi şudur diyebileceğimiz hele hele spesifik olarak bu konuyu açıklayamaya yönelik ciddi bir teori de yok. Genelde hamasetle karışık çok da sağlam temellere dayanmayan akıl yürütmeler ve yorumlar var. Dolayısıyla benim söyleyeceklerim de bu konuda çok indi yorumlar içerecektir. Diyelim ki niye biz Nizamiye Medreselerinden, Fatih veya Süleymaniye Külliyyelerinden üniversite denen kurumlara ulaşamadık ya da Endülüs'ten ya da Sicilya'dan niye İslam dünyasında üniversite sayılabilecek bir kuruma ya da çağdaş üniversite modeli ile yarışacak bir yapıya ulaşamadı diye sorulduğu zaman verilen cevaplarda ya da konuya ilişkin yapılan analizlerde dönemin siyasal

ilişkileri, ortamı ve kurumlarına yeterince dikkat edilmediğini fark ediyorum. Bu konuyu ben, hem “ümmeğin” Hazreti Peygamberin ölümünden kısas bir süre sonra başlayan ve Emevi’lerin saltanatı ile zirveye ulaşan ve akabinde kurumsallaşan iç siyasal durum ve toplumsal yapılarla, hem de özellikle biraz anakronik gözükecek ama dönemin dünya sistemi ile birlikte ele almalıyız diye düşünüyorum.

Batı’da üniversitenin doğuşu, bilimsel bilginin kurumsallaşmasına imkan sağlayan, hakikati tekellerinde tuttuğuna inanılan dini veya siyasi merkezler dışında ve hatta zaman zaman bu iki yapının farklılaşması ve çatışması sayesinde kendilerine kaçış alanı bulabilen önce uhrevi sonra da dünyevi yönü ağır basan “filozof ve bilim adamlarının” varlığı ve bunların zaman zaman her tür otoriteye karşı verdiği mücadele sayesinde mümkün olabilmiştir. Güçlü bir kilise önce skolastik düşüncenin egemenliğini desteklemiş ancak skolastik hegemonyanın zirvede olduğu nokta, yani kilisenin hem maddi ve manevi, hem de silahlı güç olarak dünyevi iktidarlara alternatif olduğu nokta, paradoksal bir biçimde buradan kaçış yollarını da aralamış, “hakikat”e başka yollarla da ulaşabilmesinin kapısını sonuna kadar açmıştır. Burada Sicilya kanalıyla İtalya üzerinden, Endülüs kanalıyla da İspanya üzerinden hem düşünsel anlamda, hem de “cami-mescit-külliyeye” kavramları yoluyla da kurumsal anlamda Müslümanların egemen olduğu topraklardan gelen ve modern üniversitenin doğuşunu tetikleyen etkiler olmuş olabilir. İbn-i Rüşd’ten Farabî’ye ve İbn-i Sina’ya kadar bir takım isimleri de bu bağlamda zikretmek genelde yapılan işlerdendir ama peki bizatihi İslam dünyasına bu kurumlar ve isimler neden aynı etkiyi yapmamışlar ve onların sayesinde İslam dünyasında da üniversite benzeri güçlü ve sürekliliği olan “ilmi” yapılar ortaya çıkmamıştır sorusu hala da tam anlamıyla cevaplanamamıştır.

İktidar ve alimler arasındaki ontolojik gerilimin yarattığı ve iktidar sahiplerinin kahir ekseriyetle arifleri tercih ettikleri İslam dünyasında üniversite tipi yapıların kurumsallaşmamalarının bir nedeni de dış dünya açıklaması olabilir. 9 ve 10. yüzyıllarda Müslüman coğrafyada başlayan ilim ve hikmet hareketlerinin içine doğduğu İslam dünyasının 11. Yüzyıl ve sonrasında Moğollar eliyle doğudan, Haçlı seferleriyle de Batıdan yoğun bir saldırıya uğraması bilimsel gelişmeler ve medreselerin üniversite tipi yapılara dönüşmemesinin de etkin bir nedeni olarak gösterilebilir. Moğollar İslam dünyasından Maverâünnehir’deki tüm ilim merkezlerini yok ettikleri gibi, Bağdat’ı ve esas olarak da medreseleri, ki-

tapları, kütüphaneleri yok ediyorlar, alimleri kılıçtan geçiriyorlar. Nizamiye Medreseleri kuruluyor ama bu herc-ü merc içinde kısa süre içerisinde o da dağılıyor. Reconqista Haçlıları Endülüs'teki bilimsel eserleri, tüm kütüphaneleri ve ilmi yapıları tamamen yok ediyorlar. Sicilya'daki bilimsel çalışmalar da zaman içerisinde aynı akibete uğruyorlar. Haçlılar Doğu'da da başta Anadolu olmak üzere tüm bilim merkezlerini darmadağın ediyorlar. Kıscası hem batıdan gelen Haçlı saldırıları, hem de doğudan gelen Moğol saldırıları bilimsel yapıları yok ediyorlar, maalesef Müslüman iktidar sahipleri de yeniden inşa sürecinde pozitif bir rol üstlenmiyorlar; sonuç bilimsel bilgi için yeterince güçlü yapılar inşa edilemiyor ve alimler yetişmiyor, yeterince güçlü bir gelenek oluşturulamıyor. Kurumlar ve insanlar yoksa, gelenek yoksa, hiç bir şey inşa edemiyorsunuz.

Ama ben bu konunun açıklanmasında yine de önceliğin ümmetin iç siyasal ve toplumsal yapısına ve tecrübesine verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda İslam dünyasında "ilmin kapısı" Hz. Ali'nin şehadetini ilme ve Müslümanın yitik malı sayılan hikmet arayışına vurulmuş en büyük darbelerden biri olarak görüyorum. Sonrasında Hz. Ali ve ehl-i beyt özelinde aslında Kur'ani hakikatleri örtbas etmeye, gizlemeye ve hatta yok etmeye çalışan zihniyet asılsız bir takım söz ve uygulamalarla bir yandan da "ilmin ve hikmetin kapısını" neredeyse ebediyen kapatmak için ellerinden ne gelirse yapmışlardır. Umeyye oğullarının inşa ettiği saltanat düzeninin tüm temsilcilerinin akla, mantığa, özgür düşünceye, yeniliğe, farka ve farklılığa vurduğu darbeleri henüz kimse konuşmuyor. Sonra mesela Türkiye Müslümanlarının büyükçe bir kısmının mezhep kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin şehadetinin Müslümanlar üzerinde, hak, hakikat, hikmet, akıl ve bunların hepsini içerecek şekilde konuşacak olursak bilimsel bilgi ve özgür düşünce bağlamında yarattığı travmayı maalesef kimsecikler hala görmek dahi istemiyor. İmamı da iktidara gelmeleri için mücadele ettiği bizatihi Abbasilerin öldürttüğünü unutmayalım. İslam dünyasına Emevi ve Abbasilerle musallat olan egemenlerin şiddet ve zorbalıkları maalesef o kadar insafsız ve o kadar acımasızdır ki bir-kaç parıltı, bir-kaç isim, bir-kaç şehir ve bir-kaç merkez dışında, bilimsel bilginin ve özgür düşüncenin neredeyse izini bile sürmek imkansızdır. Nasıl tarih galiplerin tarihiyse, maalesef ilim-irfan diye yüceltilen şeyler de galiplerin ilim ve irfandan anladıkları şeylerden ibarettir. Aklın ve vicdanın süzgecinden geçen bilgi ve hikmetin kurumsallaşması, güçlü kurumların oluşturulması ve hatta hakimlerin

ve alimlerin yetişmesi neredeyse hiçbir iktidarın işine gelmemiştir. Buna iktidar yapılanması açısından Emevi ve Abbasi geleneğini devam ettiren Selçuklular ve Osmanlılar da dahildir. Emeviler ve Abbasiler ile sonraki dönemlerde her şey mistikleştirilmiş, neredeyse istinasız bir biçimde her iktidarı meşrulaştıran mistik düşünce tekke ve zaviyelerde besletilip büyütülmüş; istisnai görünen bir-kaç merkez veya medrese de zamanla ya bu zihniyetin ve saltanat sahiplerinin tasalludundan kurtulamamış ya da kapatılmış ve kaybolup gitmişlerdir.

Serhat Buhari Baytekin: Güçlü bir iktidar arayışı ya da düzen arayışı ilmi ve ilmiye sınıfını yok etmiştir diyebilir miyiz?

Şaban Çalış: Burada iğneyi biraz da hikmet ve ilim sahiplerine batırmamız gerekir. Birincisi önceleri özellikle de Moğol-Haçlı mengenesinde sıkışıp parçalara bölünmüş, harap olmuş ve dengesini kaybetmiş ümmetin “emir-düzen-nizam-intizam” aradığı dönemlerde çok masum görünen ve aslında kısa süre içinde de sadece iktidar sahiplerinin varlıklarını, politikalarını ve hatta zaman zaman Kur’anın muhkem ayetlerini ve emirlerini hiçe sayarak ortaya koydukları haksız ve zulüm boyutlarına ulaşan uygulamalarını meşru gösterme çabası alimleri ve hakimleri ya da tüm ulemayı veya tüm ilmiye sınıfını kısa sürede dejenere etmiştir. Osmanlı’daki “dirlik ve düzen” diye formüle edilen uygulamalar bile maalesef, ulemanın en hafif ifadeyle iğdiş olmasına yol açmıştır. Bu tür bir anlayış kısa sürede bir akıl tutulması ve vicdan körelmesine yol açmış –istisnalar kaideyi bozmaz tabii ki- kaybeden ise yine ilmiye olmuştur. İlave olarak nitelik açısından bakıldığında sayıları çok da fazla olmayan medreselerde bizatihi ilmiye sınıfının oynadığı oyunlar, ehliyet ve liyakat dışı uygulamaları, bu sınıfın önce hüviyetini, sonra da itibarını, iktidarını ve de en önemlisi özbilincini ve özgüvenini kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Zaten Osmanlı’nın klasik döneminden günümüze kadar da ilmiye sınıfı hem eski sınıflar olan seyfiye ve kalemeye karşı hem de yeni sınıflar ticaret ve siyaset erbabına karşı asla ciddi bir varlık gösterememiştir. Varlık gösterildiği düşünülen zamanlar hep bir başka ve çoğunlukla da asker-bürokrat sınıfın payandası olunan dönemlere denk gelir.

Maalesef bu ve benzeri nedenlerle medreselerden üniversite çıkarabileceğimiz bir yapı oluşamamıştır. Üniversiteye ortam sağlayacak bir atmosferin oluşması, alternatif iktidar merkezlerinin gelişmesi, tecessüs sahibi, özbilinci ve özgüveni yüksek insanların varlığı lazım ki üniversite benzeri yapılar önce doğsun, sonra kendi gelenekleriyle kendi çizgileriyle

devam edebilsin. Bu yüzyılları alan bir süreçtir nihayetinde. Bu bağlamda şunu da ifade edeyim: Konuşurken zaman zaman bu gelenek meselesinden bahsediyoruz. Benim tarihe bakışım olaylara olgulara bakışım biraz gelenekle de ilgili. Ben tarihte olaylarda ve olgularda kesin kopuşlar olduğuna inanmıyorum. Dolayısıyla tarihte sürekliliği esas aldığımızda değişimin de kendisine ait bir zaman dilimine ihtiyaç duyduğunu bilmemiz gerekiyor. Değişimin en zor olduğu alanlardan bir tanesi de zihniyet değişimidir elbette. Bir akademisyeni diyelim ki Ankara'da yaşayan bir akademisyeni Tokyo'ya ya da Washington'a götürebilirsiniz. En gelişmiş enstitülere bırakabilirsiniz ama ondaki var olan zihni yapı değişmedikçe yeni ortamın gerektirdiği yeni bir insan tipini üretmemiz kısa sürede mümkün olmayacaktır. Bunun toplumsal boyutunu düşündüğünüzde sürecin daha da uzun zaman alacağını kabul etmemiz gerekir.

Serhat Buhari Baytekin: Age of Empire diye bilgisayar oyunları var. Bu oyunlarda oynarken sonraki bölüme geçmek için çağ atlamanız gerekiyor. Çağ atlayabilmeniz için üniversitenizin gelişmiş olması gerekiyor. Kiliseniz var her şeyiniz var ama aynı zamanda üniversiteniz de var. Belli bir oranda üniversitenizi sübvansiyeye ve desteklemek zorundasınız. Paranızın bir kısmını oraya yatırmak zorundasınız. Üniversiteniz gelişmezse çağ atlayamıyorsunuz, level atlayamıyorsunuz. Doğu üniversiteyi çok önemsemediği için bir türlü çağı yakalayamadı diyebilir miyiz? Entresan bir şey. Osmanlı gerileme çağında mı desem artık batıyla ilişkilerini geliştirdiği dönemler gerileme çağına denk geliyor. O dönemden itibaren Osmanlı da aslında bu eğitim ile ilgili bir hareketlenme oluyor. Özellikle yenilikçi hareketleri gerçekleştiren padişahlar çeşitli okullar kuruyorlar. Onlar bu olayın farkında. Orada bir gelenek oluşuyor ama bu gelenek güçlenerek çıkmıyor. Japonya, Kore geliyor ama Türkiye'de hala sorun var. Bu bağlamda gelişmişliği ve üniversiteleri nasıl değerlendireceğiz, üniversite eşittir özgürlük veya özgürlük yoksa üniversite yok, gelişme yok mu diyeceğiz mesela?

Şaban Çalıç: Gelişmenin ve gelişmişliğin üniversitelerle doğrudan bağlantısının olduğu çok açık bir konudur. Gelişmiş, dünya çapında üniversitelere sahip olup da gelişmemiş, kalkınmamış bir tek ülke örneği yoktur. Üniversiteler aynen bahsettiğiniz oyunlarda olduğu gibi, gelişme sağlayabilmek açısından öncelikle desteklenmesi veya belli bir süre desteklenmesi gereken kurumlardır. En son Kore bunun en bariz örneğini ortaya koymaktadır. Türkiye için de 2023 veya 2071 hedefleri ancak ve

ancak üniversitelerin bu sürece yapacakları katkı ile orantılı olarak yakalanabilecektir. Ancak bu aşamada üniversitelere, özellikle araştırma-geliştirme çalışmalarına daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Bu göz ardı edilmemesi gereken önemli bir meseledir. Bunun karşılığında da üniversiteler katma değeri yüksek özellikle bilim ve teknolojiye dayalı özgün ürünlerin üretilmesi sürecinde Türkiye'nin kalkınmasına katkıda bulunmalı ve hedefler yakalanabilmelidir. Üniversite, bilim insanları da bunun farkında olmalıdır. Özgürlük meselesine gelince; özgürlüğün, toplumsal ve bilimsel gelişmenin ve özellikle de üniversite yaşamının en temel unsurlarından biri olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. Gerçi özgürlük ya da özgür olmadan bilim aktarılabilir. Ama bilimsel gelişme sağlanamaz. Yeni bir fikir üretme yeni bir bilgi üretme ve bunu uygulamaya geçirme anlamında eğer gerçekten tam bir özgürlük yoksa yeni bir gelişme sağlanamaz kanaatindeyim. Fakat özel olarak Osmanlı örneğinde önceki söylediklerimize ilave olarak coğrafya gibi birkaç unsurun daha bu konuyla irtibatlı olduğu kanaatindeyim. Batıya yakın olmak oradaki gelişmeleri aktarmak açısından bir şans olarak görülebilir ama siz bir savaşlar çağında yaşıyorsanız ve de can düşmanınız kapı komşunuzsa bu bir avantaj değil sizin için bir dezavantaj olacaktır. Hem gelişmeleri sizin içselleştirebilmeniz, kabullenebilmeniz açısından bu böyledir, hem de karşı tarafın size karşı hasmane tavırlarının bu aktarıma imkan vermemesi açısından bu böyledir. Yani siz, Osmanlı modernleşmesini ele aldığımızda, aşağı yukarı Japonya ile aynı modernleşme dönemine denk geliyorsunuz ve fakat Japonya modernleşip kalkınıyor ama siz kalkınamıyorsunuz. Burada şunu iddia ediyorum: Japonya Türkiye'nin yerinde ve rolünde olsaydı bu günkü Türkiye kadar gelişebilir miydi? Hiç sanmıyorum. Yani tekrar filmi geri sararsak... Aslında 11. yüzyıl sonrası için anlattığımız o bastırılmış, içine doğru kapatılmış, Moğol-Haçlı cenderesinde sıkıştırılmış İslam dünyası halinin Osmanlı ve hatta Cumhuriyet Türkiye'si için de uzun süredir geçerli olduğunu düşünüyorum. Hatta Osmanlı son dönemlerinde Batı'ya kıyasla pek çok alanda geri kalmışlığının farkındaydı üstelik. Bugün gelişmiş dediğimiz ülkelerin pek çoğunun henüz adları bile yokken Osmanlı yükseköğretim de dahil pek çok alanda ciddi reformlar yapmaya çalıştı. Mesela 1774 yılında denizcilik okulunun açılmasıyla birlikte Türkiye'de bir anlamda üniversiteye giden yolun da açıldığını söyleyebiliriz. Ama maalesef ilk gerçek anlamda üniversite sayabileceğimiz Dar'ül Funun'un açılması için aradan neredeyse bir buçuk yüzyılın geçmesi gerekti. Dolayısıyla

mesleği izah ederken biraz da bulunduğumuz yeri, oynadığımız rolü ve taşıdığımız kimliği de dikkate almak durumundayız. Bir başka örnek vereyim 1960'lı 70'li yıllarda belki Türkiye'nin de yine yeni bir kalkınma hamlesini başlattığı dönemlerde Kore'nin de benzer bir hamle içerisinde olduğunu görüyoruz. Kore'nin geliştiğini, ancak Türkiye'nin aynı dönem içerisinde bu ivmeyi yakalayamadığını görüyoruz. Peki bunlar tesadüf mü? Esas sorulması gereken şeyler bence odur diye düşünüyorum. Japonya'yı Japonya yapan, Kore'yi Kore yapan hatta II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'yı Almanya yapan uluslararası sistemin de bu süreçlerin başarısında etkili olduğunu bilmemiz gerekiyor.

Serhat Buhari Baytekin: Ben bir önceki noktaya geri dönmek istiyorum. Batıda kilise, eğitim süreçlerini devam ettirirken aslında iç savaşlarda bütün çatışmalarda kendini koruyabildi. Geleneğini devam ettirebildi ve bu çatışmalarda çok fazla baskıya maruz kalmadılar. Bazen krallar tarafından baskıya uğradı ama geleneğinde bir kesintiye uğrayacak kadar sıkıntı yaşamadılar. Gelenek bir şekilde devam ettirildi ve modern üniversitelere ulaşıldı diyebilir miyiz?

Şaban Çalış: Elbette. Burada bir güçlü kurum olarak kilisenin pozitif bir rol oynadığını, her şeye rağmen sürekliliğin sağlanmasında önemli ve pozitif bir fonksiyon icra ettiğini söylemeliyiz. Belki burada İslam dünyasında, batılı anlamda kesin ve tevarüs eden sınıflı bir yapının olmamasını belki bir başka unsur olarak da zikredilebiliriz. Batıda özellikle din adamlarının bir sınıf anlamında ortaya çıkmış olması ve bu sınıfın da kendi kendisini sürdürebilecek güce, hem siyasal anlamda hem de ekonomik anlamda sahip olmaması zannediyorum Batı dünyasındaki üniversite diyebileceğimiz geleneklerin oluşmasına katkı sağladı. Arkalarında da önce Aristokrasi vardı. Bilimsel, felsefi ya da sanatsal çalışmalar aslında öncelikle Aristokrasinin varlığı sayesinde neşvü nema buldu. Daha sonra burjuva, biraz da aristokratlara özenle bu çalışmaların ve sonrasında da üniversite yapılarının sürdürülmesini mümkün kılacak ek imkanlar ortaya koydu. Ama biz de burjuva yoktu, aristokrasi zaten oluşmamıştı. Din adamları vardı ama bir sınıf, iktidarı sorgulayabilecek, iktidara alternatif olabilecek ve hatta kendi varlıklarını sürdürecektir, ifade edecek ya da güçlendirecek bir yapıları hiç olmadı. Ulema ya da ilmiye sınıfı dediğimiz kitle bizde Batılı anlamda asla, hiçbir zaman bir sınıf olmamıştır. Bunlar olsa olsa meslek erbabı insanlardan oluşan zayıf bir camia olarak anılabilir. İktidara karşı anlamlı bir varlıkları ise İmam-ı

Azam'dan sonra neredeyse hiç olmamıştır. Bu konuda aksini gösteren anekdotların veya örneklerin çoğu ise özünde sadece müsaade edilmiş, gerçekte iktidar sahiplerini övmeye yarayan, bana göre doğruluğu bile çok şüpheli vakıa kırıntılarından ibarettir. Büyüklerden bahisle söylüyorum: Emevi, Abbasi, Moğol, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, hele hele bunların güçlü dönemlerinde maalesef her şey saltanatta temerküz etmiştir. İlimiye ilimin iktidar alanı bile bırakılmamıştır. Saltanatın da savaş meydanlarında kazandığı sürece bilime, hikmete veya alimlere neredeyse hiç ihtiyacı olmamış, itibar gösterileri ise asla süreklilik arz etmemiştir. Ünlü haritacımız, Piri Reis'in hayatı bile idamla son bulmamış mıdır? İlme ve fenne ihtiyaç duyduklarında da genellikle transferi tercih etmişlerdir. O da kısa süreli ve sınırlı.

Serhat Buhari Baytekin: İslam dünyasının bilginin üretilmesi ve dünyevileşmesi konusunda sıkıntıları olduğu söylendi hep. Batı bilgiyi dünyevileştirip universal bir hale getirirken kapitale de dönüştürürken, doğu her zaman bilimi daha çok din bağlamında gerçekleştiremedi gibi eleştiriler var. Bu eleştiriler ne kadar doğru?

Şaban Çalış: Çok da doğru değil. En azından bir eleştiriye tabi tutulmaları gerekir. Genelde Batılı oryantalistlerin ortaya attıkları İslam dünyasında da Batı'dan referans vermeyi seven aslında kompleksli bir kısım aydınların pek sevdiği bir söyleme benziyor bu. Bilmiyorum ama Batının bilimi ve tekniği doğunun hikmeti ya da bilgeliği bana çok anlamlı bir ayrım gibi gözükmüyor. Bunu hak ve batıl karşıtlığı anlamında ele alıyorsak eğer bu elbette tartışılacak bir konu falan değildir. Bu nokta itikadi bir meseledir. Ama insani bir eylem olarak bilgi, teknoloji ve hikmetten söz ediyorsak İslam dünyasının yüzlerce yıldır hiç de iyi olmadığını öncelikle samimiyetle kabullenmemiz lazım. Dünyevi ve uhrevi ayrımına gelince, uhrevi olanın "anlamsız" olduğu bir toplum için ancak geçerlidir bu. Uhrevi olanından endişe etmeyeninin dünyevi ne yaptığını kimse bilemez. Ancak tüm dünyevi eylemlerimiz –buna bilgi, bilim, hikmet dahildir, elbette uhrevi olanı kazanmanın ancak olsa olsa bir aracıdır. Bir Müslüman olarak biz uhrevi denen şeylerden değil, uhrevi varlıklardan değil, dünyada yaptıklarımızdan ve dünyevi olan varlığımızdan, eylem ve işlemlerimizden sınava çekiliyoruz diye düşünüyorum. Doğunun kapitalden uzak daha uhrevi, daha dindar bir dünya yarattığı tamamen bir varsayımdan ibaret olup insanların dinden ne anladığıyla irtibatlı bir konudur. Doğru sonuçlara ulaşacak ben hayatı ve insanlı-

ğı bir bütün olarak algılamayı tercih ediyorum. Zihinlerimizi, kabullerimizi ve imanımızı sadece soyut olarak inandıklarımız şekillendirmiyor; yaşantımız, yapıp-ettiklerimiz, yiyip-içtiklerimiz de, dünyevi olan ne varsa onlar da buna dahil. Dolayısıyla ben en azından üç yüz yıllık doğu-batı karşılaştırmasında ilmiye sınıfımızın kalite ve kantitesinin, ulemanın ve medresede eğer varsa bilim, teknik ve hikmet adına üretilenlerin çapının ve hacminin karşılaştırılmasının daha doğru bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Diğer söylenenler en hafifinden kendi serüvenimizi inkar etme, tembelliğimize kılıf bulma, mazeret üretme çabaları gibi gözüküyor. Yanlış anlaşılmasın. Bu biz yapamayız demek değildir. Elbette yapabiliriz ama önce şimdiye kadar yapamadıklarımızı ve niye yapamadığımızı cesaretle ortaya koymamız gerekir. Bilginin ve bilimin ticarileştirilmesi tabirini biraz yönlendirilmiş bir tabir olarak, daha çok da ticaretin aşağılandığını bir söylem olarak görüyorum. Ancak bir Müslüman olarak ticaretin neresinin kötü olduğunu da anlayabilmiş değilim. Burada kast edilen bilim insanlarının hakkı ve hakikati çıkarları uğruna satmaları ise bu tamamen bambaşka bir meseledir ve bu da zaten bilim adamı sıfatına yakışan bir durum değildir. Ancak Türklerin bulunduğu söylenen yoğurt ve ayran, Müslümanların sıfırı keşfi ticarileşmemiş midir?.. Belki sıfır kadar ticareti kolaylaştıran pek az şey vardır. Değil mi?.. Kaldı ki bilim insanlarının en temel eylemi okumak ve yazmak, araştırmak ve geliştirmek başlı başına ticaretin en önemli araçları değil midir?.. Tabii ki tüm bunlara rağmen ilim ve hikmet hiçbir çıkar hesabına girilmeden desteklenmelidir elbette.

Üzeyir Tekin: Peki hocam bu güne gelsek. Bugün baktığımızda mesela kaynaklar, uygun koşullar, uygun insan kaynakları anlamında Ortadoğu ülkelerinde ya da Türkiye'de sanki sizin bahsettiğiniz üniversiteyi doğuran uygun koşullar var gibi gözüküyor. Fakat neden hala bir Oxford'umuz, mesela bir Cambridge'miz yok? Dün öyleydi ama bugün neredeyiz bu konuda?

Şaban Çalış: Ben zihniyete, değişimde öncelik veren bir insanım. Zihniyetimizi de ne olduğumuz ve ne olmak istediğimize, dünyaya, hayata, varlığa, insanlara ilişkin bir düşünceler ve inançlar bütünü olarak algılıyorum. Toplumsal anlamda da toplumların zihniyetleri değişmedikçe yani dünyaya bakışları, algıları, geleceğe ilişkin soruları ve verdikleri cevaplar değişmedikçe bu insanlardan farklı bir gelişme beklemek mümkün olmaz diye düşünüyorum. Çünkü zihniyetimiz hayat biçimimizi,

kurallarımızı ve kurumlarımızı da belirliyor, bilim, kültür ve medeniyetimizi şekillendiriyor. Zihinsel olarak hazır olunmayan bir şeyin en iyisini o topluma ithal etseniz bile o kısa süre içerisinde yine kendi mecrasına doğru yavaş yavaş çekiliyor ve sonuçta o toplumun zihninde ne varsa o şekle bürünüyor. Benim görebildiğim kadarıyla Türkiye'deki üniversite meselesini tartışırken; belki de en önemli konulardan bir tanesi Türkiye'de üniversiteye ilişkin zihinlerde öncelikle bir değişimin yaşanmasıdır diye düşünüyorum. Tartıştıkça zihinlerimiz berraklaşır herhalde. Bu bağlamda Cumhuriyet döneminde üniversiteye bakışımız maalesef önceki dönemlerden hiç de farklı değil. 1933'de Darü'l Funun kapatılmasından 12 Eylül darbesinden sonra Yükseköğretim Kurulu'unun kuruluşuna kadar zihniyet anlamında neredeyse hiçbir değişiklik olmamış. Ne bilime ve bilim insanlarına gereken itibar gösterilmiş, ne de geniş kitlelerin yükseköğretim sistemine girişlerinin önü açılmıştır. İktidarın gölgesinde, evrensellikten uzak, hem kaliteden yoksun hem de kantitatif olarak yetersiz seçkin bir anlayışla yükseköğretim yönlendirilmiş ve yönetilmiştir. Bu durum kısmen çok partili hayata geçişle, demokrasinin standardı ile paralel bir şekilde aşmaya çalışılmış, mesela Özal döneminde önemli adımlar atılmış; ancak son yıllara kadar istenen düzeyde zihniyette de uygulamada da anlamlı bir değişiklik yaşanmamıştır. Ancak son yıllarda özellikle 2002 sonrası Türkiye'de demokratik süreçlerin daha işin tabiatına uygun bir şekilde işlemeye başlamasıyla birlikte bu alanda da bir zihniyet dönüşümü yaşanmaya başlanmıştır. Bu üniversitelerimize de yansımış hem kalite hem de kantite anlamında yükseköğretim sisteminde daha evrensel diyebileceğimiz bir sürece girilmiş bulunmaktadır. Her şeye rağmen ben yine de kısa süre içerisinde Türkiye'de çok büyük mesafeler kat edildiğini, Türkiye'de her alanda olduğu gibi üniversitelerin de bir "take off" noktasında olduklarını düşünüyorum. Ancak bu sürecin istenilen düzeye ulaşması için mevcut çalışmaların yoğunlaşarak bir süre daha devam ettirilmesi, üniversitelerimizin de kendi geleneklerini oluşturması, akademisyenlerimizin ilmi hüviyetlerine, kendi öz bilinç ve özgüvenlerine kavuşması gerekmektedir. Bunun için de her şeyden önce 12 Eylül artığı yapıların bir an önce gözden geçirilip, yükseköğretimin tüm kural, kurul, kurum ve kuruluşlarının, en azından Türkiye'nin 2023 ve 2071 hedefleriyle uyumlu bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Sonrasında elbette Oxford'da mümkündür, Cambridge ve Harvard'da.

Üzeyir Tekin: Batıya baktığımızda bir üniversite modelini görüyoruz. Bizim bir üniversite modelimiz var mı sizce?

Serhat Buhari Baytekin: Osmanlı'da üniversite ile ilgili ciddi bir entelektüel bir birikim var gibi. Osmanlı'nın son döneminde Cumhuriyetle birlikte özellikle 1933 yılındaki üniversite reformu sonucu üniversite tam anlamıyla içine kapandı. Yani Üniversite özerkliğini kaybedince asli görevi olan evrensel eğitim yerine devletin ideolojik eğitimi veren bir kurum haline mi geldik?

Şaban Çalış: Eğitim-öğretim kurumlarının özellikle ulus-devletlerin ideolojik birer aygıtlarından ibaret oldukları bilinen bir konudur. Bu Cumhuriyet Türkiye'si için de geçerli bir bilimsel gerçekliktir. Ama az önce anlattığımın bize ait görünen tüm unsurları dikkate almadan sadece özerkliğin kaybıyla üniversitelerin çöktüğünü iddia etmek çok da doğru değildir. Bu özerkliğin kaybı meselesi olsa olsa bir sonuçtan ibarettir. 12 Eylül ve sonrası için de benzer şeyler iddia edilmektedir. Oysaki bilim adamları kitle olmaktan kurtulmadıkça, önceden de dediğim gibi bir sınıf bilincine, bir kendilik özbilince ve özgüvene sahip olmadıkça; bilginin, bilimin bilgeliğin yani bizatihi mesleklerinin hayattaki en üst değer olduklarını fark edip içselleştirmedikçe her zaman bir Kenan Evren bulunacaktır. Oysaki ilmiye sınıfı için Anadolu'da çokta tesadüf olmayan hakikatler var. Yani Batı tarzı bir bilimsel yapı ortaya konulmamış olabilir. Fakat Anadolu'yu inşa eden yapıya baktığımız zaman o yapının içerisinde özellikle Anadolu topraklarının İslamlaşma süreci içerisinde ilmiye sınıfı önemli roller üstlenmiştir. Anadolu'yu dönüştüren Abdalan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Gaziyân-ı Rum ve Bacıyan-i Rum yanında bir de, tarih kitaplarında, analizlerin pek çoğunda bilinçli şekilde ihmal edilen bir de Fakiyan-i Rum dediğimiz bir sınıf mevcut. Hem Anadolu Selçuklularının toparlanma ve ülkeyi imar etme sürecini idare eden hem de Osmanlı'yı inşa eden aslında böyle bir sınıfın devamıdır; seyfiye ve kalemîyenin yanında sözü geçen, ilmiye sınıfımız. Fakat zaman içerisinde imparatorluğun bürokratik bir yapıya bürünmesiyle birlikte yani hareketini, dinamizmini kaybetmesine paralel bir biçimde ilmiye sınıfı da hem kalemîye karşısında hem de seyfiye karşısında gücünü kaybediyor. İmparatorluğun çöküş serüvenine baktığımızda da genellikle ilmiye sınıfının özellikle bu iki sınıf tarafından hatta zaman zaman aşağılanmaya tabi tutulduğunu görüyoruz. Bu durumun hala devam ettiğini düşünüyorum. Ancak hem Osmanlı modernleşmesini yönetenlerin hem de İstiklal Harbini za-

fere ulaştıranlar ile Cumhuriyete yön verenlerin büyükçe bir kısmı yetersiz de olsa bu ilmiye sınıfından geliyor. Burada bir ilmiye sınıfının kalitesinden hocaların durumundan bahsetmeyeceğim. Ama ilmiye sınıfı tüm bu hareketlerin en önemli unsurlarından birisini oluştururken Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte askeri bürokrasinin tamamıyla yapıyı kontrol altında tuttuğunu biliyoruz. Dolayısıyla askeri yapı ile İstiklal Harbi döneminde oluşturulmuş olan tarihsel, ilmiye, kalemîye ve seyfiye arasındaki koalisyon kısa dönemde parçalanıyor. Zaten eğer siyasal tarih açısından analiz yapılması gerekiyorsa 1933'teki Dar'ul Funun'un kapatılma sebeplerinden bir tanesi de burada bulunmalı. Bürokrasi ile beraber hareket eden askeri sınıf, kendi iktidarlarının meşrulaştırılması noktasında yeterince destek vermediğini düşündüğü ilmiyeyi 1933'te reform adı altında tasfiye etmeye kalkıyor. Bu yüzden ilmiyenin itibarsızlaştırılması serüveninin doruk noktasına 1933'te ulaştırıldığını düşünüyorum. 1933'te aynı zamanda yapılan şey aslında geleneği taşıyan yani ilmi taşıyan bir sınıfın yok edilmesidir.. Zaten 1933'ten sonraki düzenlemelerin çoğu da mevcut iktidarları meşrulaştıracak bir yapının, bilimsel bir çevrenin yaratılma çabasından ibaret. Soğuk Savaş döneminde akademyada yapılan komünist avları da aynı zihniyetin ürünü, 28 Şubat sonrası irticacı avları da aynı zihniyetin ürünü. Yine de buna rağmen, yani bir organik aydın, bir organik bilim adamı yetiştirme teşebbüsüne rağmen Cumhuriyet ilmiye damarını tam da söküp atamıyor. Zayıf da olsa bilim her zaman kendini müstesna tutacak bir mecra bulmuş, her şeye rağmen millet nezdinde itibarını korumuştur. Şimdi yapılması gereken bu müstesna mecraları ya da kurumları bilim adamı, ilmiye sınıfı bilincine sahip insanlarla buluşturmak, desteklemek ve geliştirmek olmalıdır. Bilim adamlarının değersizleştirilmeye çalışılmasının tek yönlü bir süreç olmadığını da yine burada da not edelim. Bu sürece mevcut bilim adamlarımız da, entelektüellerimiz de zaman zaman ortaya koydukları tavırlarla katkıda bulunmuşlardır. Bilhassa milleti düşman belledikleri zamanlar böyle yanlışları çokça yaptıkları zamanlar olmuştur. Belki de yeniden bu meselelerin değerlendirilmesi gerekiyorsa öncelikle bilim adamlarının kendilerine bakmaları, biz hangi mesleğin icracısıyız, biz neyin icracısıyız, biz kimin temsilcisiyiz diye kendilerine bakmaları, kendielerini de bir öz eleştiriye tabi tutmaları gerekir. Yani bir yol bulabileceksek, Türkiye kendi üniversite geleneğini oluşturacaksa yapılması gereken ilk iş bizatihi bilim adamlarının kendi durumlarını gözden ge-

çirmeleri, kendi mesleklerini, kendi meslektaşlarını eleştirmeleri ve kendi varlık nedenlerini ortaya koymalarıdır.

Üzeyir Tekin: 2002'den sonra yeni bir iktidar geldi ve her alanda olduğu gibi akademi dünyasına ilişkin, üniversitelere ilişkin büyük iddiaları oldu. Hatta bunu da gerçekleştirdiler. Her yere bir üniversite mesela. Tabii bunu bazı kesimler eleştiriyor, bazıları da bunu çok doğru buluyor. Tartışmalı bir konu bu aynı zamanda bunu eleştirenlerin kendilerine göre gerekçeleri var. Bunu eleştirmeyenlerin de ve doğru bir proje olduğunu söyleyenlerin de gerekçeleri var. Şimdi burada her ile bir üniversite açılırken her şey planlandı mı mesela kalite konusu gerçekten ele alınıyor mu, akademik kadroları yeterli mi? Bunlar şu anda tam olarak istediğimiz gibi işliyor mu? Her ile bir üniversite doğru bir proje mi?

Şaban Çalış: Tarihte geç kalınmışlık tartışılabilir bir konudur. Bunu tartışabiliriz ama Türkiye'nin tarihte üniversite gerçeğine geç kalmış bir ülke olduğu herhalde herkesin üzerinde ittifak edeceği bir konudur diye düşünüyorum. Şimdi buradan hareketle dünyada ki gelişmeler çerçevesinde baktığımızda Türkiye'de üniversitelerin 2002 öncesi dönemde hem kalite hem de kantite olarak yetersiz olduğu bilinmektedir. Yükseköğretimde en büyük sorunumuz bu kadar genç bir nüfusa sahip ülkenin bunca yükseköğretim görme isteğinde olanların taleplerine duyarsız kalması, bu talepleri yıllarca yok görmesi veya ihmalkar davranmasıdır. Yükseköğretimde Türkiye'de bir arz ve talep dengesizliğinin olduğunu herkes biliyor. Yani 2002'den sonra ki bu kadar üniversite açılmasının ilk sebebi nedir diye bana soracak olursanız bu cevabı da içinde olan bir sorudur derim. İlk sebep elbette önceki dönemlerde bu kadar üniversite açılmamasıdır diye düşünürüm.

Üzeyir Tekin: Bir talep vardı ortada yani...

Şaban Çalış: Tabiki... Şöyle düşünün 11 ve 12. yüzyıllarda batıda başlayan bir gelenekten söz ediyoruz. Ama özellikle son 150-200 yıllık tarih Batıda üniversitelerin altın çağıdır. Diyelim ki Amerika Birleşik Devletleri gibi bir ülkede 100 yıllık 150 yıllık pek çok üniversite mevcutken o tarihsel süreç içerisinde de üniversite taleplerini karşılayabilecek bir yapı sürekli gelişmiş bir haldeyken 2. Dünya Savaşı'ndan sonrada yoğun bir şekilde neredeyse nüfusun bütünün üniversite taleplerini rahatlıkla karşılayabilecek bir arz ortaya konulmuşken, 2000'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri gibi 250 bin nüfuslu bir ülkede 5000'e yakın üniversite ve

yüksekokuldan söz ediyorken, Türkiye'de bu gün bile hala 75 milyonluk bir nüfusun yüksek okul talebinin, en iyi olduğumuz bu günleri söylesek bile ancak üçte birinin talebini, bunda da tam istenilen değil tutturulabilen bir talebi karşılayabiliyoruz. Üniversite okullaşma çağındaki nüfusun taleplerini karşılayabilecek bir üniversite imkanını hala bu güne kadar sunmamış olmanız, eğer bir problem varsa, işte budur esas probleminiz diye düşünüyorum. Üniversite açmak değil. Tabi ki üniversiteler açılırken bu üniversiteye olan talep dikkate alınırken öbür taraftan da bunların öğretim üyeleri, fiziki mekanları veya başka ihtiyaçları ile istihdam alanları da belki de dikkate alınması gereken bir konu olarak görülebilir. Fakat üniversite bir ekonomik sektör, bir endüstri olarak da görülse önce yatırım yapılması gereken sonra neredeyse neticelerin 30-40 yıl sonra alınabileceği özellikli bir sektördür.. Yani üniversite yatırım yapar yapmaz sizin hemen oradan netice almanız mümkün değil. Çünkü üniversite kurmanın öğretim üyesi yetiştirmenin, bilim adamı yetiştirmenin ve bunları gerçekten üniversitenin evrensel koşullarıyla inşa edebilmenin şartları öyle kısa sürede oluşturulacak gibi gözüküyor. Kaldı ki hiç kimse şunu iddia edemez. Biz 2002 öncesi elimizdeki az sayıdaki üniversite ile bir yandan Türkiye'nin ihtiyacını karşılıyoruz, bir yandan da dünya çapında nitelikli üniversitelere sahiptik. İhtiyaç bir yana 2002 yılından önce var olan az sayıdaki elitist üniversite anlayışı dünya çapında üniversiteler yarattı, dünya çapında ilim adamlarını yetiştirdi, dünyayı sallayan araştırmalar ve yayınlar yaptılar da biz mi görmedik? Bunlar elitist lafu güzafardan öte anlam ifade etmeyen gerçekten boş ve temelsiz lakırtılardan ibarettir. Kaldı ki 2002 yılındaki üniversitelerin çoğu da 1980 yılından sonra kurulmuştur.

Üzeyir Tekin: Özal döneminden sonra mı?

Şaban Çalış: 1980 darbesi olduğunda 19 üniversite var ve daha sonra 1990'lı yıllarda Özal'ın ve o çizginin aştığı doğrultuda yeni üniversiteler ortaya çıkıyor. Şimdi bu kadar talebin olduğu yerde üniversitelere kesinlikle ihtiyaç vardır ve bu günkü sayılar bile Türkiye'nin ihtiyacına cevap veremiyor ve veremeyecek de. Peki bunların altyapıları hazır mıdır? Bunlar gerçekten dünya bilimine katkıda bulunabilecek üniversiteler olabilecek mi diye soru soranlara da benim verdiğim cevap aslında çok basit, yukarıda dile getirdiğim bir yöntemle cevap vermeye çalışıyorum. 2002 kadar Türkiye'de dünya çapında üniversiteler vardı da bu yeni üniversiteleri açınca bunlar kalitelerini mi kaybettiler_ Dünya çapında

bilim adamları vardı da biz yeni bilim adamlarını yetiştirmek üzere programlar ortaya koyup bunları yeni üniversiteler kurup buraların mensubu haline getirdiğimizde mi bunların kaliteleri düştü? Tam tersi. Ben Türkiye'de üniversite sorunları anlamında kaliteyle kantite arasında ters değil tamda düz bir orantı olduğunu düşünüyorum. Eğer Türkiye'deki üniversitelerin kalitesi, eğer akademyanın kalitesi yükselecekse bunların öncelikle sayılarının yükselmesinin gerektiğini düşünüyorum. Üniversitelerin sayıları yükselecek, üniversite mezunlarının sayıları yükselecek, o mezunlardan kaliteli olanlar akademisyen olacak, o kaliteli akademisyenlerden de dünya çapında akademisyenler yetiyecek. Elbette bu süreç sorunsuz değil. Ancak sorun istemiyorsanız, milleti hesaba katmazsınız, talepleri ve ihtiyaçları görmezsiniz, dünyayı takip etmezsiniz; kısaca hiç iş yapmazsınız; hiç üniversite açmazsınız, hiçbir sorunuz da olmaz.

Üzeyir Tekin: Şimdi şöyle bir şey daha var diyorlar ki her yere üniversiteyi kurdunuz kurdunuz da bunlar birbirinin benzeri aynıdır. Şöyle bir şey geliştiremediniz. Mesela bir bölgenin, bir ilin ya da Türkiye'nin gerçekten herhangi bir alanda uzmanlaşmış dünya çapında ses getirmiş ya da bölgesinde ya da Türkiye için mesela Mardin Artuklu Üniversitesi'ni düşünün Diyarbakır Dicle Üniversitesi'ni düşünün ya da Trakya Üniversitesi'nin o bölgenin ihtiyaçlarına göre kurulması gerektiği üzerine de bir eleştiri var. Bunlar birbirinin kopyası minyatürü diye bir eleştiri var. Nasıl Anadolu liseleri her yerde aynıysa burada da öyle diye. Sadece bir alan üzerine uzmanlaşabilecek bir üniversite olabilir mi? Türkiye'de buna ne diyorsunuz?

Şaban Çalış: Dünyada bilinen bir takım modeller üzerinden tartışmalar yapılıyor. Üniversiteler tematik mi olmalıdır yoksa genel nitelikte mi olmalıdır?.. Her konuyu içerisine alan mı; yoksa sadece sosyal, sağlık fen gibi belli alanlarda uzmanlaşan üniversiteler mi olmalı?.. Bütün bunlar nasıl bir akademya inşa edeceğinize ilişkin temel sorulara vereceğiniz temel cevaplara, temel tercihlere, temel vizyonunuza bağlıdır. Bu modeller sorunları çözme konusunda alınmış kararlar ve tercih neticesinde oluşmuşlardır. Fakat eğer bir üniversite kültürü oluşturulacaksa ben genel nitelikli üniversitelerin kurulmasını daha tercihe şayan buluyorum. Çünkü özellikle son dönemlerde karşımıza çıkan lüzumundan fazla iş bölümü, uzmanlaşma konusunun bilimin ve hikmetin bütünselliğinin yitmesine yol açtığını düşünüyorum. Ben daha bütüncül, evrensel, tev-

hidi bir bakış açısını daha üniversiter buluyorum. Mekan bu evrenselliği de taşımali diyorum. Hadi üniversite bir alanda odaklanabilir bunu kabul ederim de bir üniversitenin değişik bakış açılarını ortaya koyabilecek atmosferi de mutlaka taşınması gerektiğini düşünürüm. Tematik üniversiteler olsun tamam ama interdisipliner çalışmaların yapılması her zaman daha kapsayıcıdır ve daha hayatidir. Dolayısıyla gerçek anlamda disiplinlerarası çalışma yapabilecek bir ortamı oluşturabilmek ancak değişik alanlarda eğitim verebilen, araştırma yapabilen, bilimsel çalışmalar yapabilen değişik fakültelerin bir araya geldiği yapılarla mümkün olabilir. Her bir üniversitenin belli alanlarda, özellikle bölgesel ihtiyaçları da dikkate alarak belli alanlarda odaklaşmasının karşısında da değilim. Tematik üniversitelerin ancak gelişmişlik düzeyinin belli bir aşamasında ki bölgeler ve ülkeler için anlamlı olduğunu ama bizim gibi henüz alabileceği çok yolu olan ülkelerde üniversite atmosferinin yaşatılması, sosyal yapının pekiştirilmesi, kültürel ve medeni gelişmenin sağlanabilmesi açılarından da genel nitelikli üniversitelerin daha anlamlı olduğunu düşünüyorum.

Serhat Buhari Baytekin: Bu bölgesel üniversitelerden kastettiğim şey şu. Mesela Samsun 19 Mayıs Üniversitesi Karadeniz'e kıyı şehrimizin üniversitesi. Karadeniz ile ilgili çalışmaların ağırlıkta yapıldığı bir üniversite olamaz mı? Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nin Ortadoğu ülkelerini hedef olarak belirlediği Kafkas Üniversitesi'nin Kafkasya'yı hedef olarak belirlediği ve YÖK'ün bunu teşvik ettiği bir tematik üniversite anlayışı geliştirilemez mi?

Üzeyir Tekin: Ya da böyle bir çalışmanız var mı hocam?

Şaban Çalış: Üniversitenin kurulmasından sonra her üniversitenin kendisine stratejik bir hedef belirlemesini anlayabilirim elbette ve hatta böyle de olmalı diyebiliriz. Bu bir alan olabilir, değişik alanları bir araya getirme de olabilir. Fakat Türkiye'de de dünyada da üniversitelerin oluşum zamanlarında benzer sıkıntılar vardır. Diyelim ki yoğunlaşmak istediğiniz, ihtiyaç ve talebin olduğu bir alan var fakat bu alana ilişkin elinizde yeterince eleman yok. Dolayısıyla bir üniversite olarak sadece yasal mevzuat ya da maddi kaynaklar değil insan kaynağı olarak da kendinizi sınırlandırmak zorundasınız. Bir anlamda eldeki kaynakları en uygun kullanmak zorundasınız ve bu da sizi bir konuya odaklanmaktan, uzmanlaşmaktan alıkoymuyor. Gerçeğin çözü herkesi ve her şeyi etkileyebilir. .

Üzeyir Tekin: Buna örnek verebiliyor musunuz? Böyle bir sıkıntı var mı? Kadro konusunda falan?..

Şaban Çalış: Türkiye'de üniversite konusunda öncelikle bir zihniyet problemi var dedik. İkincisi kalite-kantite sorunları ve arz ve talep dengesizlikleri de var dedik. Alt yapı, fiziksel mekanlar konusunda Türkiye belli bir mesafe kat etti. Şimdi şehirlerimizin en güzel mekanları üniversitelerimize ait. Pek çoğunda ciddi laboratuvarlar var. Kurumsal anlamda da belli bir noktaya geldik. Ancak yükseköğretim sistemini etkin, verimli, rekabete açık bir şekilde işletebilecek bir personel ya da yetişmiş insan gücü sorunumuz olduğunu da bilmemiz gerekiyor. Ama bu üç temel sorun da hep birbirine bağlı. Üniversite açmazsanız öğretim üyesi yetiştiremiyorsunuz, öğretim üyesi yetiştiremezseniz belli alanlarda öğretim üyesi sıkıntınız olduğunda o alanları açamıyorsunuz. Zaten YÖK olarak da bir taraftan üniversite açarken bir taraftan da Türkiye'nin öğretim üyesi ve araştırmacı ihtiyacını karşılamaya çalışıyoruz. 2023 yılına kadar her yıl 12 bin araştırmacı yetiştirilmesi gerekiyor. Bunu sağlamaya çalışıyoruz.

Üzeyir Tekin: Şu anda nasıl, yılda ne kadar araştırmacı yetiştiriliyor?

Şaban Çalış: Şu anda yılda aşağı yukarı 9-10 bin civarında araştırma görevlisi ve araştırmacı sisteme dahil oluyor.

Üzeyir Tekin: Üniversitede sizde hocalık yaptınız yıllarca çalıştınız. Şimdi işin başka bir yerindesiniz. Hiç eser üretmeyenle çok eser üreten arasında da bir fark göremiyorsunuz. Herhangi bir devlet memuruymuş gibi özellikle doktoradan sonra bu iş böyle gidiyor. Belli süreler bekliyorsunuz. Ben diyelim ki 10 tane alanda 10 tane eser üretmişimdir, Serhat Bey üretmemiştir normal formaliteyi yerine getirmiş aynı maaşı alıyoruz, aynı unvana sahibsiniz. Burada da bir sıkıntı görüyor musunuz? Buna ilişkin elinizde bir veri var mıdır?

Şaban Çalış: Elbette bir sıkıntı var ama performans sistemi ile bunlar akademyada ne kadar çözümler ben pek emin değilim. Ancak ben bu noktanın birazcık öncesinde, öğretim üyesi yetiştirme konusunda mesleğine başlarken çok ciddi bir sıkıntı ile karşı karşıya olduğumuzu, maalesef yükseköğretim sistemine en iyileri intisap ettirecek bir personel sistemine sahip olamadığımızı ifade etmek zorundayım. Özellikle özlük hakları ev mali haklar konusu gerçekten kabullenilebilir gibi değil. Bu mesleğe başlayan özellikle araştırma görevlilerinin almış olduğu maaşlar hiç mi hiç cazip değil. Dolayısıyla biz aslında eğer Türkiye'yi bir anlamda yeni-

den inşa etmeyi düşünüyorsak, bu Türkiye'yi yeniden inşa edecek esas unsurun da üniversitelerden yetişmesini istiyorsak, bunları yetiştirecek öğretim üyelerinin ya da bu mesleğin öncelikle cazip hale getirilmesi lazım. Öğretim üyesi mesleğini cazip ve itibarlı bir meslek haline getirmeden bu söylediğimiz konular bence hep ikincil konular olarak kalacak gibi gözüküyor. Niye? Çünkü zaten öğretim üyesine ihtiyacımız var. Dolayısıyla öğretim üyesine şiddetle ihtiyaç olunan bir alanda sizin neredeyse iyiyle kötü arasında bir tercih yapmanız mümkün değil, bırakın çalışanla çalışmayan arasında bir fark yaratmayı. İşte ben ısrarla kalite-kantite arasındaki ilişki derken kastettiğim şeylerden bir tanesi de bu. Belli bir sayısal orana ulaşmanız lazım ki bu orana ulaştıktan sonra kalite ile ilgili çalışmalarınızı da paralel bir şekilde götürerek standartları yükseltmeniz mümkün olsun. Şimdi sizin asgari öğretim üyesi sayısına erişemediğiniz bir yerde öğretim üyesi standartlarını yükseltmeye dönük atacağınız kaç adım olabilir ki? Elbette ki öğretim üyelerinin arasında da çalışanla çalışmayanın farkını ortaya koyabilecek, rekabeti ortaya koyabilecek bir personel rejimine, kaliteyi ön plana alabilecek bir personel rejimine şiddetle ihtiyaç var.

Üzeyir Tekin: Sizce devlet üniversiteleri mi özel üniversiteler mi? Öyle bir tercihiniz var mı? Bizde özel sektör daha çok elini taşın altına koymalı mıdır?

Şaban Çalış: Konuşmamızın başında da söylediğim bir şey var, üniversitenin geleneklerle oluştuğuna ilişkin. Gelenek oluşturma anlamında Türkiye'de ki vakıf üniversitelerin tarihi, daha çok yeni. Dolayısıyla vakıf üniversitelerinin Türkiye'de devlet ile kıyasladığımız zaman kendi geleneklerini, bir anlamda kendi ilkelerini ve değerlerini henüz daha yeni yeni de oluşturma aşamasında olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. Yani gidilecek o anlamda devlet üniversitelerinde olduğu gibi vakıflarda da epey yol var.

Serhat Buhari Baytekin: Darbe sonrasında üniversitelerde akademik unvanlar keyfi olarak dağıtıldı. Akademisyenlerin ürettiği eserlere bakılmadı. Dolayısıyla son 30 yılda Türkiye'de şu anda profesör olup herhangi bir eser üretmeyen bir hoca tipolojisi ortaya çıktı. Bu soruyu dergi yayın yönetmeni olarak da soruyorum. Çünkü muhafazakâr düşünceye makale gönderenlerin büyük çoğunluğu bir puan çerçevesinde yazıyor. Puan alabilmek için yazıyor, akademik yükselmeyi sağlayabilmek için yazıyor. Profesörlerden hiç yazı gelmiyor. Ya da profesörler akademik

yazı hiç yazmıyor. Çok nadirdir Türkiye'de akademik yazı yazan profesörler. Bunların akademik çalışma yapmalarını nasıl motive etmeyi düşünüyorsunuz? Bunlar da 657'ye tabi.

Şaban Çalış: Konuşmamın da belli bir kısmında söylediğim gibi akademisyenlik ya da bilim adamlığı ciddi bir zihniyet ve hüviyet gerektirir. Ya da bir özbilince ve özgüvene sahip olmak gerekir. Dolayısıyla akademisyenliği bir devlet memurluğu olarak tercih edenler sistem içerisinde olduğu sürece bu tür problemlerle karşılaşmamız her zaman mümkündür diye düşünüyorum. Fakat konunun sadece akademisyenlerle irtibatlandırılmasının da biraz haksızlık olur diye düşünüyorum. Yani akademisyenleri teşvik edecek hiç bir sistem yoksa, belli bir dereceye gelmiş, belli bir unvanı almış akademisyenlerin kendi self motivasyonları da yoksa, bunları harekete geçirmek tabi ki sıkıntılı olacaktır. Dolayısıyla sistemin de bu anlamda yeniden gözden geçirilmesi; bu mesleğe yeniden itibar kazandırılması ve mesleğin cazibesinin artırılması gerekir. Meslekten memnuniyet oranlarının yükseltilmesi akademisyenleri de çalışmaya teşvik eder diye düşünüyorum.

Üzeyir Tekin: YÖK'ün bir kuruluş amacı var sonuçta. Bir anlamıyla bir ihtiyaçtan doğduğunu savunanları söylüyorum en azından. Bu ihtiyacın dışında yeni bir şey var. Biliyorsunuz her gelen iktidara ben YÖK'ü değiştireceğim. Herkes YÖK'ten şikayetçi aslında hemen hemen herkes. Ne yazık ki böyle bir şey olmadı. Biliyorsunuz şimdi bir yasa tasarısı hazırlığı şimdi yine var. Kamu oyuyla paylaşılıyor bizde okuyoruz, duyuyoruz. YÖK'ün kuruluş amacıyla geldiği nokta da şu anda bu yasa tasarısıyla bakarak yeni bir şey var mı eskiden bir farkı var mı? Önce bir kuruluş amacı gerekli mi değil mi?

Şaban Çalış: Aslında YÖK'ün 1981'de kurulmasından bu tarafa özellikle demokratik yollarla iktidara gelen partiler ya da muhalefet partileri sürekli YÖK'ün kaldırılmasından söz etmişlerdir. Yani iktidar ve muhalefetin belki de Türkiye'de hem siyasette hem toplumun diğer kesimlerinde mutabık kaldığı en önemli konulardan bir tanesi YÖK'ün kaldırılmasıdır. Fakat bir türlü kaldırılamamıştır. Dolayısıyla burada şöyle bir konudan söz edebiliriz. Aslında demek ki YÖK gibi bir kurumda ihtiyaç vardır ve fakat bu kurumun nasıl olacağı konusunda toplumda bir konsensüs yoktur. Yani YÖK'ün mevcut yetkilerini devretmesi mi gerekiyor, güçlendirmesi mi gerekiyor ya da tamamen kaldırılıp yeni bir isimle yeni bir yapılanma mı olması gerekiyor. Toplumda bu konuda bir mutabakatın

oluşmadığı anlaşılıyor. Fakat 1981'de kurulduğunda 19 üniversiteye, yaklaşık 300-400 bin öğrenciye hizmet etmek üzere kurulmuş olan bir yapı bugün 170 üniversite ve 4 milyonu aşan öğrenci, toplam 250 bin akademik ve idari kadroya hizmet vermekte sıkıntı çekiyor.

Kabul edilmeli ki YÖK aslında önemli bir fonksiyon icra ediyor. Bu kadar üniversite arasında bir koordinasyona, bu kadar çeşitli üniversite-nin belli kalite standartlarını tutturması için böyle bir kuruma ihtiyaç ol-duğu herkesin malumudur. Ancak mevcut YÖK'ün kurumsal, personel yapısı ve hatta fiziksel yapıları kabul edelim ki yetersizdir.

Üzeyir Tekin: Hocayken, üniversitede ders verirken YÖK'e bakışınızla şimdi başkan vekili olarak YÖK'e bakışınız aynı mı?

Şaban Çalış: Ben YÖK'ü pek çok açıdan tanıma fırsatına sahip birisiyim. Önce sadece öğretim elemanı olarak YÖK'ü bilirdim; sonra YÖK politikalarına karşı bir aktivist, daha sonra YÖK Başkan danışmanı bir öğretim üyesi, sonra YÖK üyesi, Yürütme Kurulu üyesi ve en nihayetinde de Başkan Vekili olarak bu kurumu pek çok açıdan tanıdım. Önceki YÖK'e bakışım, mevcut görevim itibarıyla yeni YÖK'e bakışım, öz itibarıyla değişmiş değildir. En başından beri, ilk defa YÖK ismini duyduğumdan beri bu kurumun bir takım fonksiyonlar icra ettiğini düşünüyordum. Şimdi de. O zaman da çok soğuk bir yapısının olduğunu görmüştüm, şimdi de. Binaları bana bir garip görünmüştü, hala öyle. Çok bürokratik buluyordum, şimdi de. Değişmeli diyordum, şimdi de... Hiç fark yok mu? Var elbette. Şimdi sorunları daha içerden ve daha detayları ile biliyorum; değişmesinin gerektiğine daha fazla inanıyor ve onun için de çalışıyorum. Güler yüzlü, daha sıcak, daha insani bir YÖK olabilir mi diye şahsen gayret sarfediyorum. Ancak ben YÖK'ü çok yetkili falan zannediyordum. Bu tamamen bir zandan ibaretmiş; YÖK'ün ne yükseköğretim sistemini köklü olarak değiştirebilecek bir yetkisi var, ne de kendi çalışanlarının ve öğretim elemanlarının mali ve özlük haklarını iyileştirebilecek bir gücü... Önceki varlık korku imparatorluğunun yarattığı bir hayalet imiş, şimdiki Cumhuriyet'in bir bürokratik kurulu, bir devlet dairesi....

Serhat Buhari Baytekin: YÖK'ün en çok eleştirilen konularının başında merkezi olması, her şeye müdahale etmesi, üniversitede ki her alana müdahale etmesi ile ilgili büyük eleştiriler var. Belki de YÖK'ün kaldırılmasının istenmesinin kökeninde biraz bu var. Mesela YÖK yetkilerini

devredecek mi veya üniversitelere daha fazla özerklik tanıyacak mı? Üniversiteler tam anlamıyla özgür olacaklar mı?

Üzeyir Tekin: Birkaç cümlede özetlemek istersek eski YÖK yasası mevcut uygulanmakta olan yasayla yeni gelen arasında nerede farklılıklar var ya da nerden ayrışıyor? Yetkiyi mi devrediyor, daha güçlü bir merkezi yapı mı öngörüyor? Bu anlamda bir değişiklik var mı?

Şaban Çalış: YÖK'ün hazırladığı ama akibeti henüz belli olmayan yasa taslağından söz ediyorsak yetkiler açısından eklektik bir formül ortaya çıktı diye düşünüyorum. Üniversitelerin durumlarına göre bazı alanlarda YÖK yetkilerini devrediyor ama bazı alanlarda da en azından mevcudu koruyor. Bu da yeni yasanın önemli özelliklerinden bir tanesi olan üniversitelerde çeşitlilik kavramı ile irtibatlı bir konu. Bu taslak üniversiteleri hem yatay olarak hem de dikey olarak çeşitlendiriyor. Öncelikle devlet üniversiteleri arasında yatay bir çeşitlilik yaratıyor. Bazılarına konsey kurma hakkı veriyor ve bunlara yetkilerini devrediyor. Kurumsallaşmamış üniversiteler biraz YÖK'ün gölgesinde kalmış gibi görünüyor. Ayrıca vakıf üniversiteleri yanında özel üniversitelerin kurulmasına, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarının yurtdışında yüksek öğretim kurumu kurabilmesine ve yurtdışı uluslararası yüksek öğretim kurumlarının da Türkiye'de yüksek öğretim kurumu kurabilmelerine imkan sağlıyor. En önemli unsurlarından bir tanesi bu... Bunun yanında özellikle üniversitelerin yönetim modelleri konusunda da çeşitlilik öngörülüyor. Yani üniversitelerin hem kurumsal yapılarını çeşitlendiriyor hem de yönetim modelleri konusunda rektörlük seçimi gibi konularda yeni modeller öneriyor. Şu anda biliyorsunuz en çok tartışılan konulardan bir tanesi rektörlerin seçimi konusu. Rektörler seçimle mi bir gelmelidir, atanmayla mı gelmelidir. Fakat mevcut 2547'ye baktığımızda aslında seçim denen şeyin bir aldatmacadan başka bir şey olmadığı anlaşılıyor. Öğretim üyeleri açısından 6/1 demokrasi gibi bir şey. Yani seçilebilecek 6 tane öğretim üyesini öğretim üyeleri oylarıyla belirliyor da, kimin rektör olacağını öğretim üyeleri belirleyemiyor. Gerçekte belirleyemiyor. Çünkü bu 6'dan üçünü YÖK belirliyor, bunlardan kimin rektör olacağını da Cumhurbaşkanı. Bunun değişmesi noktasında yeni yasa taslağına değişik alternatifler yer alıyor. Konseyler var. Doğrudan seçim yöntemi var. Genişletilmiş senato modeli var. Yani yasa taslağı burada olabilecek modelleri yasa yapıcının önüne sunuyor. Ancak yasa taslağına eğitim-öğretim ve özellikle de araştırmacı konusunda ciddi öneriler de yer alı-

yor. Bir yandan öğretim üyesi yetiştirilmesine teşvik ederken, öte yandan da araştırmacı istihdamını kolaylaştıran yeni bir model ortaya konulmaya çalışıldı.

Üzeyir Tekin: Rektöre bırakmıyor, artık üniversite yönetiminin talebine bırakmıyor yani?

Şaban Çalış: Burada yapılan şey sadece rektörün talebiyle ilgili değil. Türkiye'nin ihtiyaçlarını dikkate alan daha objektif kriterlerle araştırmacı ve öğretim üyesi ihtiyacının karşılanması için gereken tedbirler alınmaya çalışılıyor. Bu taslakta yer alan başka yeni bir mesele de bir taraftan üniversiteleri rekabete açarken öbür taraftan da üniversitelerin kalitelerini yükseltilmesi konusunda yeni yapılar oluşturuluyor. Şimdi bütün bunları özetlediğimizde de aslında bir bazı açılardan baktığımızda yetkilerin büyükçe kısmını kurumlara devrediyoruz. Üniversiteye devrediyoruz. YÖK'ün elinde kalan yetkileri de mümkün olduğunca nesnel ölçütlere bağlamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla mevcut YÖK'ün uygulamadan kaynaklı gücünü daha nesnel ölçütlere bağlamaya çalışıyoruz. Kısaca bunu söyleyebilirim.

Üzeyir Tekin: Yeni yasa tasarısında bunlar mutlaka düşünülmüş ama üniversitelerin şikayet olarak ya da işte YÖK'ün bunu elinde tuttuğunu belirten eleştiri getiren çoğunun en çok vurgu yaptığı birkaç nokta var. Biri akademik özgürlük konusu diğeri üniversitelerin kendi öz yönetim kendi kendini yönetim bir anlamda siz rektör seçimini ve araştırma görevlisi konusunu söylediniz ama YÖK ve üniversite bağı bu yeni yasa tasarısını nasıl kurgulandı. Bir yerden model mi aldınız mı? Ya da alınmış mı? Siz aldınız demiyorum tabi ama model alınarak mı bu hazırlandı yoksa dediğiniz gibi belli bir insan topluluğu bir araya geldi ve herkes fikrini söyledi. Ondan sonra böyle bir yasa taslağı mı çıktı ortaya?

Şaban Çalış: Bu taslak gerçekten belli bir modelden hareketle hazırlanmadı. En önemli ve en sıkıntılı yönlerinden bir tanesi bu taslağın Türkiye'nin ihtiyaçlarından kaynaklanan konulara, sorunlara bir cevap olmak üzere üretilmiş olması. Yani bu taslakta taslağı konulan her ne var ise aslında uygulama da karşılaşılan sorunlara çözüm bulma amacını taşımaktadır. Taslağın varsa en güçlü ve varsa yine en zayıf yönü budur diye düşünüyorum. Dışarıdan bir model yerine Türkiye'nin kendi deneyimini esas alan bir model olduğu kanaatindeyim.

Üzeyir Tekin: Bu yasa taslağının ön hazırlığı oldu mu? Üniversiteler dahil oldu mu bu süreçte?

Şaban Çalış: Tabii. Bu yasa taslağının en güçlü yönü de tamamıyla şeffaf, aşağı yukarı 2 yıla yakın bir süre öğretim üyelerinin büyükçe bir kısmına birebir ulaşılarak yüksek öğretim kurumlarının tamamına, konuyla ilgili paydaşların tamamına ulaşılarak hazırlanmış bir taslaktır.

Üzeyir Tekin: İş dünyasını dahil ettiniz mi?

Şaban Çalış: Elbette. İş dünyasını, sivil toplum kuruluşlarını, öğrencileri, araştırma görevlilerini, yardımcı doçentleri, doçentleri, profesörleri bunların hepsinin isteklerini, taleplerini dinledik ve mümkün olduğunca bu yasaya dahil etmeye çalıştık.

Serhat Buhari Baytekin: Hocam kamuoyu sizi özgürlükçü tarafınızla biliyor. Peki bu taslak için özgürlükçü bir ruh ile hazırlandı diyebilecek miyiz?

Şaban Çalış: Bir yere kadar evet. Şöyle ki: Bu taslak bir kolektif çalışmanın ürünü. 21 üyenin ortaklaşa bir çalışmasıdır aslında bu. Önce çok dar çerçeveli bir komisyon tarafından taslağın ilk hali çıkarılmış sonra 21 üye madde madde konuyu ele alarak, gerektiğinde çıkarmalar ve eklemeler yaparak bu taslağı ortaya çıkarmıştır. Sadece 21 üye değil az önce söylediğim gibi Türkiye'de ki tüm paydaşların görüşleri de alınarak ortaya konulmuş bir çalışmadır. Olabildiğince demokratik ve katılımcı bir süreçle hazırlanmış bir metindir. Tabii demokratik ve katılımcı bir süreç dediğimiz zaman demokrasinin en önemli özellikleri eleştiriye açık olmanız gerekiyor. Müzakereye açık olmanız gerekiyor ve ikna edilmeye de açık olmanız gerekiyor. Dolayısıyla bu müzakere ve ikna sürecinde benim şahsen kurulu ikna edebildiğim kurulun da beni ikna edebildiği durumlar olmuştur, olmamıştır. Ama yine sonuçta demokrasinin bir özelliği olmak üzere tartışma yaratan konuların büyükçe bir kısmında çoğunluğun görüşüne katılmak demokratik sürecin en önemli unsurlarından bir tanesidir. Bu pek çok maddede benim için böyle olmuş olabilir. Ama ortaya çıkan metnin gerçekten demokratik bir sürecin ürünüdür. Özgürlüklerle ilgili hassas olduğum temel hususların tamamı da bu metin de yer almıştır. Hem de başlangıçta ve ilkeler düzeyinde.

Serhat Buhari Baytekin: Tekrar sorumu soracağım. Hocam sizce bu yasa özgürlükçü bir ruhla mı demokratik bir ruhla mı hazırlandı?

Şaban Çalış: Özgürlüğü ilke edinen demokratik bir süreçte... Özellikle temel ilkeler ve ilk 3-4 maddesi tamamen özgürlüklere ayrılmış bir metin var elimizde. Yani daha önceki yasada bir madde olarak üzerinde durulmayan özgürlüklerin tamamı üzerinde vurgu yapılarak hem girişte ve ilkesel düzeyde, hem de madde düzeyinde yer almıştır. Eğer bir ruh aranıyorsa bu ruhun ben mevcut olduğumu düşünüyorum.

Üzeyir Tekin: Mevcut darbe döneminde hazırlanmış bu YÖK yasası, akademik disiplinle askeri disiplini karıştırıp bir anlamıyla üniversiteyi komik duruma düşüren bazı uygulamalara da sebep olabiliyor. Adama özel koşullar ilan edilip akademisyen yapılıyor. Buna bağlı olarak bazı fişlemeler oluyor ya da şu kurallarda şuna göre akademik makale istiyor. Hatta bazıları ideolojik makale istiyor. Yeni yasada bunu çözecek ya da bunu önleyecek düzenlemeler var mı?

Şaban Çalış: Özellikle atama ve yükseltmelerde ya da mesleğe girişte mümkün olduğunca objektif ölçütlerin kullanılması yönünde bu yasada yeterince madde var. Ama belki maalesef demek lazım, bu konu biraz da akademisyenlerin kalitesi ile, akademik zihniyet ile ilgili değil midir? Bu konu da hangi yasal düzenlemeyi yaparsanız yapın insan kalitesi yüksek değilse mutlaka dejenere olacaktır. Hiç bir yasanın, hiçbir metnin bu sorunları çözebileceği kanaatinde değilim. Bu bir zihniyet meselesi. Yapılan araştırmalar mobing uygulamasının en çok yapıldığı topluluklardan bir tanesinin de akademya olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla bütün bu sorunların üstesinden gelebilmek için sadece yasaya bel bağlamak doğru değil. Yasada somutlaşmış düzenleme yapılabilmesi mümkün olan alanlarda düzenleme yapmaya çalışıldı. Hatta öylesine çok düzenlemeler yapıldı ki başlı başına bu bile bir eleştiri konusu. Gerçekten de bu kadar çok konunun yasayla düzenlenmeye çalışılması da ayrı bir handikap...

Üzeyir Tekin: Biliyorsunuz üniversitenin denetlenmeye de ihtiyacı var. Hem mali anlamda hem akademik anlamda denetlemeler lazım. Eski yasa çok gri alan bırakıyordu. Yani bir sürü şey belirsizdi. Sizin takdirinize bırakıyor yani YÖK'ün yönetimine bırakıyor ya da rektörün seçimine bırakıyor. Burada yine buna yönelik objektif kriterler oluşturuldu mu?

Şaban Çalış: Bizim denetlemeye ilişkin en önemli sorunumuz, YÖK'ün denetleme kapasitesinin yetersiz olması. Yani ayrıntılar bir kenara işte 19 üniversite için kurulmuş bir denetleme kurulunun aynı kapasite ile şimdi 170 üniversiteyi denetleme imkanı olabilir mi?.. Bu yeni yasada denet-

lemeyi bir anlamda bir kariyer mesleği haline getirecek bir düzenleme yaptık. Dolayısıyla umuyoruz ki bu yapı kurumsal kapasiteyi güçlendirecek denetlemeyi de hakkıyla yapabilecek bir yapı ortaya çıkacaktır.

Üzeyir Tekin: İlkokuldan başlıyoruz doktora kadar neredeyse elinden gelse oraya da koyacaklarda koyamıyorlar tabii. Üniversitenin ilk 4 lisans şeyine kadar zorunlu bazı dersler var. Can sıkıcı bunlar ve hep aynı şey işleniyor. Bunlardan biri İnkılap Tarihi'dir. Biride Türk Dili Edebiyatı'dır. Zorunlu dersler diye bir şey var mı?

Şaban Çalış: Zorunlu dersler diye bir şey bu yasa taslağında yok. Türkçeyi bir ders olarak kaldırdık demek ya da müzik, resim gibi dersleri kaldırdık demek doğru değil. İhtiyaç varsa devrim tarihi dersi de konulabilir. Alanıyla ilgiliyse beden eğitimi ve spor dersi de görülebilir. Alanıyla, program yeterlilikleri ile ilgisiz zorunlu ders mantığı taslakta kaldırıldı da uygulamada da derhal kaldırılmalıdır.

Serhat Buhari Baytekin: Sayın hocam, anlıyorum ki bu taslak kolektif bir çalışmanın ürünü ve pek çok üyenin de tam olarak içine sinmemiş. Son olarak, bu yetki tamamen size verilse idi yüksek öğretimin yönetimi ile ilgili nasıl bir model sunardınız, sorunların çözümü için neler yapılması gerekir?

Şaban Çalış: Benim modelim daha önceki söylediklerimde de gizlidir. Ancak özetlemek ve açmak gerekirse: Modern üniversitenin doğuşuna öncülük eden mesela Bologna gibi üniversitelerin kuruluşundan bu güne yüksek öğretimin yönetimi her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Özgürlük ve özerklik konusu farklı uygulamaları içerisinde barındırır da hep ön planda ve en azından en çok dikkat edilen konuların başında gelmektedir. Düzeyi tartışılabilir da akademik özerklikle akademik özgürlük arasında kaçınılmaz bir bağlantı vardır. Akademik özerklik ve özgürlük meselesi bir toplumsal sınıf olarak ilmiye sınıfının aynı zamanda bir itibar meselesidir. Özerklik ve özgürlükle akademisyenlerin bir ülkedeki saygınlığı eş orantılıdır. İlmiye sınıfının itibarı konusu özlük haklarını da yakından ilgilendiren bir konudur. Saygın akademisyenlere sahip ülkeler ilmiye sınıfının da özlük haklarının üst düzeyde olduğu, daha özgür ve daha özerk olduğu ülkelerdir. Özerklik ve özgürlük en çok da yüksek öğretimin yönetimi konusunda gündeme gelmektedir ve en çok da ilmiye sınıfının ihtiyaç duyduğu konulardır. Üniversiteler de dahil yönetsel açıdan en iyisi budur denecek bir modelin olmadığı bir iddi-

adan ibarettir. Parayı verenin yönetsel modelini de kendisinin belirlemesinin bir mahzuru olmayabilir; kaldı ki bilimsel bilginin üretildiği ve hakikatin sorgulandığı mekânların evvel emirde bilim, hikmet ve hakikatin tümüyle parasallaşması ve ticarileşmesi insanlık açısından en dramatik konulardan biridir. Tamamen materyalist ve/veya parasallaşmış bir üniversite modelinin inşa ettiği modern medeniyetin insanlığı getirdiği yer mutlaka tartışılmalıdır.

Modernleşmenin merkezileştirici ve tekelleştirici yönü yükseköğretim alanında da etkisini göstermiş, modern dünyanın üniversiteleri maalesef bilgi, hakikat ve hikmetin tekeli haline gelmişlerdir. Böyle bir tekelin rekabetçi bir zihniyete mahkûm edilmesi ve insanlığın hikmet ve hakikat arayışının önüne ket vurularak bilgiye ve bilginin de sadece teknolojiye dönüştürülmesi ve ticarileştirilmesine ilişkin yoğun talepler üniversiteleri tek yönlü kurumlar haline getirmiştir. Buna ilaveten bilginin güç ile münasebeti bilgiye dayalı hikmet ve hakikat arayışlarını da dejenere etmiştir. Bilginin, insanın varlığa ya da varoluşa ilişkin hikmet ve hakikat arayışının bir fonksiyonu olması nedeniyle hikmet ve hakikatin üniversitelerde ikincil konu haline gelmesi son tahlilde bilginin ve beraberinde de bilimin güç karşısında ikincilleştirilmesine ve önemsizleştirilmesine yol açmış ve bu durum böyle giderse açmaya da deva edecektir. Bu süreç başladıktan sonra üniversitelerin özgürlük ve özerklikleri de yok olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin içinde buldukları durum bir de bu yönde değerlendirilmelidir.

Üniversite tahayyülü ve tasavvuru bir medeniyet tahayyülü ve tasavvurundan ayrı düşünülemez. Yükseköğretimde yönetsel ve mali özerklik sadece parasal bir konudan ibaret değildir; hem bilgi, hikmet ve hakikat hem de müzakereci, katılımcı ve doğrudan demokrasi açısından önem taşıyan bir konudur. Çünkü yükseköğretim kurumlarının üst yöneticilerini belirleme süreci aynı zamanda bir güç, kuvvet, iktidar konusudur. İnsanlık tarihinde barışçıl araçlarla iktidarın devri ya da tedavülü ve denetimi konusunda demokrasiden daha ehven bir araç bulunmuş değildir.

Türkiye’de yükseköğretimin yönetimi konusu basit bir rektörlük meselesi olarak ele alınamaz, alınmamalıdır. Konu en azından üç temel düzeyi ilgilendirmektedir. Birinci düzey, hükümet düzeyidir. Bu güne kadar Türkiye’de hep ihmal edilmiş bir konudur ancak daha fazla ihmal edilmesi yükseköğretimin daha da yönetilemez bir hal almasına neden olacaktır. Özellikle son dönemlerde yükseköğretimde yapısal değişikliğe

giden ülkelerde dikkat çekmekle birlikte Türkiye'nin kendine özgü devlet yapısı ve yaşadığı deneyim yükseköğretim konusunun bir bakanlık düzeyinde ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir. Türkiye'de parlamenter demokrasiye dayalı, hala katı bir merkezi yapı vardır. Mevzuatın ötesinde bir zihniyet olarak hiyerarşi, idari anlayışımızın sarsılmaz bir gerçeği olarak yerini korumaktadır. Özellikle güçlü hükümetler döneminde Bakanlar Kurulu ve Bakanlıklar genel politikaların belirlenmesi ve kaynakların dağıtımında etkin bir rol oynamaktadırlar. Devlet Bakanlıkları olmasına rağmen Türkiye'de genelde Bakanlıklar tematik yapıdır. Ortaöğretim sonuna kadar eğitim sorunlarıyla ilgilenen bir bakanlık olmasına rağmen yükseköğretimin bir bakanlığı yoktur. MEB ise ilk ve ortaöğretimle yeterince meşguldür. Zaten yapılan son düzenlemede de bakanlık yapısı içinde Yükseköğretim Genel Müdürlüğü'ne yer bile verilmemiştir.

Kısacası yükseköğretim Hükümet düzeyinde bakansızdır. Bakanlığa sahip olmamak hem genel politikaların belirlenmesinde hem de kaynakların dağıtımında yükseköğretim alanının ya ihmaline ya da başka bakanlık, kurum ve kuruluşlar tarafından rahatlıkla müdahale edilebilecek bir alan olarak algılanmasına yol açmaktadır. Mesela YÖK'ün MEB'le ilişkili bir kuruluş olması uluslararası temsil konusundan başlamak üzere pek çok alanda sorunlara sebep olmaktadır. Son dönemlerde Sağlık Bakanlığı'nın sağlık konusunda yapmış olduğu düzenlemeler, sağlık konusunun eğitim-öğretim boyutu ve bu alanda YÖK'ün konumu dikkate alındığında açık bir asimetrik durum ortaya çıkarmaktadır. Bu bakanlıklara ilave olarak Çalınma ve Sosyal Güvenlik, Avrupa Birliği, Aile ve Sosyal Politikalar, Kalkınma, Bilim, Sanayi ve Teknoloji ve hatta Kültür ve Turizm gibi bakanlıklarla karıştırılmış görev alanları nedeni ile YÖK'ün kısa sürede çalışamaz bir kurum haline geleceği açık bir konudur. Asimetrik kurumsal yapı nedeni ile Bakanlıkların görev alanına giren konularda YÖK'ün sağlıklı bir koordinasyon sağlanma imkânı da yoktur. Bu asimetrik yapı TÜBİTAK'tan Mesleki Yeterlilikler Kurumu'na KOSGEB'den Dış Türkler ve Akriba Topluluklar Başkanlığına kadar pek çok kurumla ilişkileri YÖK'ün aleyhine olumsuz yönde etkilemektedir. Bu alanda bürokratik hiyerarşiyi bile YÖK'ün aleyhine kullanan uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Burada bir Yükseköğretim Bakanlığı kurulması ile akademik özerklik ve özgürlükle arasında Türk idari yapısı açısından çelişkili bir durumun

ortaya çıkabileceği iddia edilebilir. Ancak bu konuda çelişkili hiç bir durum yoktur ve olmayacaktır da. Hakim ve savcıların yüksek mahkeme üyelerini seçmeleri ve fakat Adalet Bakanlığı'nın da var olması mahkemelerin bağımsızlığını (tartışılrsa da) zedelememektedir. Üstelik bu bir doğrudan kullanılan devlet gücüdür (yargının bağımsızlığı). Ayrıca Savunma Bakanlığı -Genel Kurmay Başkanlığı örneği de dikkate alınabilir. Bir Savunma Bakanlığı olmasına rağmen Genel Kurmay'ın ne kadar Bakanlığa bağlı olduğu herkesin malumudur. Ancak Bakanlıklar bu tür kurumları ve personeli desteklemekte özlük ve mali haklar da dahil her alanda desteklemekte ve onlara güç vermektedir.

Kısaca bence behemehal bir Yükseköğretim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı icraî bir bakanlık olarak kurulmalıdır. YÖK ve ÜAK ismen de cismen de ortadan kaldırılıp yerine Yükseköğretim Koordinasyon Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Yükseköğretim Akreditasyon ve Kalite Kurulu, Rektörler Kurulu kurulmalı bir de Yükseköğretim Şurası'ndan oluşturulmalıdır. Bu kurullar ÖSYM, TÜBİTAK, TÜBA, Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, Kültür, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve TODAİE gibi kurum ve kuruluşlar ile bu bakanlığa bağlanmalıdır.

Sadece yükseköğretimle ilgili rakamlar bile (4.5 milyon civarında öğrencisi, 120 bin civarında öğretim elemanı ve bir o kadar da idari personeli düşünürsek 250 bin civarında personel, 20 milyar TL civarında bütçe) yükseköğretimin acilen bir bakanlık çatısına ihtiyaç duyduğunu açıkça göstermektedir. Bakanlık kurulmadan yükseköğretimim essalı sorunlarını çözmek mümkün değildir.

Ancak yükseköğretimin sorunlarını çözmeye de bir yandan Bakanlığa bağlı üst kurum ve kuruluşların oluşumu ve kurumsal yapıları güçlendirilirken öte yandan da yükseköğretim kurumları düzeyinde esaslı düzenlemeler yapılmalıdır. Yükseköğretim kurumlarında özellikle yönetim konusu rektörlük, rektör yardımcılıkları, yönetim kurulu, senato, dekanlıklar, müdürlükler, bölüm ve anabilim dalı başkanlıkları ile genel sekreter ve daire başkanlıklarını ilgilendirmektedir. Rektörlükler veya birim yöneticilikleri iktidar odağı ve cazibe merkezi olmaktan kurtarılmalı; bunlar akademik lider, kurumsal koordinatör ve temsilci düzeyine indirilmelidir. Akademik özerklik ve özgürlük karar alıcı mercilerin güçlendirilmesi için değil en alt düzeyde yer alan araştırmacı ve akademisyen tarafından hissedilen bir konu haline getirilmelidir. Karar alma mercilerinde görev alanların yetki ve sorumlulukları akademik lider ve kurum-

sal koordinatör ve temsilci düzeyine indirilmelidir. İdari açıdan bu makamlar cazip olmaktan çıkarılmalıdır. Atama ve yükseltmelerde objektif (kişisel tercih ve kararlardan bağımsız) kriterler getirilmelidir. Rektörler, akademik kurul ve birim amirleri seçimle işbaşına gelmelidir. Rektörler bir defaya mahsus ve farklı alanlardan olmak üzere beş yıl için öğretim üyeleri tarafından doğrudan seçilmeli süresi bitenler senatonun doğal üyesi olmalıdır. Rektör ve rektör yardımcılarının alacağı ücretler mutlaka sınırlandırılmalıdır. Bu makamlar mali açıdan da cazip olmaktan çıkarılmalıdır. Öğretim üyesi sayısı 150'yi geçen üniversitelerde, bölüm başkanı üzerinde akademik görevi olmayan öğretim üyeleri, idari personel ve öğrenci temsilcilerinden seçimle senato üyeleri belirlenmelidir. Senatoların üye sayıları üniversitenin öğrenci ve öğretim üyesi sayısı dikkate alınarak 25'ten az 50 üyeden fazla olmayacak şekilde Bakanlık tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde tespit edilebilir.

Öğretim üyesi sayısı kurulların oluşturulmasına müsait olmayan (veya öğretim üyesi 150 öğretim üyesinin altında olan veya yeni kurulan üniversitelerde) yükseköğretim kurumlarında geçici yönetim kurulu oluşturulur. Geçici yönetim kurulları Koordinasyon Kurulundan bir üye ile rektör, rektör yardımcısı, MEB müsteşarı ile Maliye, Kalkınma ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları müsteşarları ve Devlet Personel Başkanlığı Başkanı, ilgili ilin belediye başkanı ve valisinden oluşur. Geçici yönetim kurulu, oluşturuluncaya kadar, senatoya ait yetkileri de kullanır.

Bunlar yönetsel düzeyde yapılması gerekenlerdir ayrıca şu temel konular da dikkate alınmalıdır: Yükseköğretim kurul ve kurumlarında denetim, kalite ve akreditasyonun evrensel koşullar ve gelişmeler dikkate alınarak düzenlenmesi başta akademisyenler olmak üzere yükseköğretim alanının itibar kazanması açısından ihmal edilmemesi gereken bir konu olarak değerlendirilmelidir. Yükseköğretim bir kamu hizmetidir. Devlet, vakıf veya özel ayrımı yapılmaksızın tüm üniversiteler kamu tüzel kişiliğine sahip olmalıdır. Kurumsal itibar açısından bu hususun ehemmiyeti gayet açık bir husustur. Ayrıca, vakıf ve özel yükseköğretim kurumlarının ita amirliğinde de özellikle akademik yapıyı temsil eden rektörler en azından müştereken yetkili kılınmalıdır. Yeni kurulan ve öğretim üyesi sayısı kurumsallaşmaya yeterli olmayan üniversiteler dışındaki yükseköğretim kurumlarının rektörleri, paydaşların katılımının sağlanacağı veya en azından öğretim üyelerinin katılacağı bir seçimle belirlenmeli ve tüm rektörler Cumhurbaşkanı tarafından atanmalıdır.

Atamanın Cumhurbaşkanı tarafından yapılması makamların itibarı açısından önemsenmektedir. Konseyli-konseysiz ayrımı da dâhil üniversiteler devlet tarafından hiçbir şekilde önceden tasnife tabi tutulmamalıdır. Taslakta yer alan konseyli üniversitelerin teşkilinin, yönetilmesinin ve sürdürülmesinin idari, mali, siyasi ve akademik olarak problemlili ve oldukça maliyetli bir model olacağı; bu sürecin içine girebilecek birkaç "güzide" üniversitenin de geri dönülemez bir şekilde zarar görebileceği mutlaka hesap edilmelidir. Bakanlığa bağlansa bile yükseköğretimle ilgili kurulların kurumsal yapısı, başkanlık, üyelikler ve çalışanları emsal kurumlar dikkate alınarak mali haklar ve özlük hakları bakımından cazibesi yüksek bir kurum olarak yapılandırılmalıdır. Fonksiyonel olarak gruplandırılacak daire başkanlıklarının bağlı olacağı genel müdürlükler mutlaka ihdas edilmelidir.

Azami süresi içinde çalışmalarını başarıyla bitirememiş araştırma görevlilerinin talepleri halinde başka görevlerde çalışabilmelerinin önü açık olmalıdır. Öğretim elemanlarına başka kariyer mesleklerinde var olan memuriyet garantisinin verilmemesi hali hazırda cazibesi olmayan akademisyenliğe talebi daha da düşürecektir.

Yükseköğretime girişte Ortaöğretim Başarı Puanının etkisi azaltılmalı, YGS ve LYS'deki bireysel başarılar daha ön plana alınmalı; özürlü ve özel gereksinim duyan bireylere yükseköğretime girişte pozitif ayrımcılık yapılmalıdır. Kurumlar ve programlar arasında yatay geçişler daha kolay hale getirilmeli; dereceler arasında başarılı öğrencilerin geçiş yapmasını teşvik edici bir sistem kurulmalı; başarılı öğrencilerin araştırmacı ve akademisyenliğe yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Başarılı öğrencilerin çift anadal ve yandal yapmaları ve başka kurumlardan kredi tamamlamaları kolaylaştırılmalıdır. Önceki öğrenimler ile yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış öğrenimlere ait kredilerin kullanımının ve aktarımının önü açılmalıdır. Kredi biriktirme ve aktarımı aktif olarak her alanda kullanılabilir bir yapıya kavuşturulmalıdır. Açıköğretim ve uzaktan eğitim farkı kaldırılmalıdır.

Belli bir geçiş sürecinden sonra sanatta yeterlilik ile tıp ve diş hekimliğinde uzmanlıkların doktora eşdeğerlikleri tamamen kaldırılmalı ve sadece yükseköğretim kurumları tarafından verilen doktora derecesi (PhD) tüm alanlara şamil kılınmalıdır. Temel bilimler ve bunları tercih eden akademisyenlere pozitif ayrımcılık yapılmalı, kadro, proje ve fonlarla destekleneceği yasada açık bir biçimde yer almalıdır. Doktora eği-

timi yasa ile düzenlenmeli, jürilerin belirlenmesi ve sınavların yapılması nesnel bir yapıya kavuşturulmalı; çalışmaların yayınlanması, varsa patent, faydalı ürün veya modellerin uygulamaya geçirilmesi sağlanmalı, ortaya çıkan sonuçlar mutlaka ilgililerine ulaştırılmalıdır.

Üniversitelerde değişik gerekçelerle oluşacak gruplaşmaları ve içten beslemeyi engellemek için yardımcı doçent atamalarında akademik faaliyet puanı esas alınarak nesnel bir yerleştirme sistemi uygulanmalıdır. Doçentliğe yükselme sınavlarında yabancı dil ve eserlerin yanında akademik faaliyet puanları da başvuru için gerek şart olarak dikkate alınmalı; jürilerin belirlenmesi ve sınavların yapılması açık, şeffaf ve nesnel bir hale getirilmelidir. Doçent ve profesör atamalarında, ilgili kurumlarca tespit edilecek akademik faaliyet puanları dikkate alınarak jüri oluşturulmaksızın dosya üzerinden işlemler yürütülmelidir. Öğretim üyelerinin yurt içi ve yurt dışı kurumlar arası ders ve araştırma amaçlı değişime katılımı ve hareketliliği teşvik edilmeli, başka üniversitelerde çalışmalarının önü açılmalıdır.

Yöneticilerin döner sermayeden pay almaları tamamen kaldırılmalıdır. Bölüm başkanları ve koordinatörlerden rektörlere kadar her düzeydeki yöneticilere görevleri ile mütenasip belli bir ücret ödenmeli; ancak özellikle rektörlerin ücretleri arasındaki uçurum ortadan kaldırılmalıdır. Döner sermayeden pay alanların döner sermaye zararlarını belli oranlarda karşılamaları da sağlanmalıdır. Ancak yükseköğretim kurul ve kurumlarında görev alan tüm akademisyenlerin ve idari personelin mali ve özlük hakları en azından emsal kurul, kurum ve kuruluşlarda çalışanlar seviyesine getirilmeli; bir meslek olarak akademisyenliğin cazibesi mutlaka artırılmalıdır.

Serhat Buhari Baytekin: Hocam kıymetli zamanınızı ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz.

Şaban Çalış: Ben teşekkür ediyorum, derginize yayın hayatında başarılar diliyorum..▽

